

Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ongelmakohdat erityisesti prosessiekonomisuuden ja itsekriminointisuojaan näkökulmasta

OT00BG70 Prosessioikeuden eurooppalaistuminen
Pro gradu -tutkielma

Laatija(t):
Janina Ketola

29.12.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -työ

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä(t): Janina Ketola

Otsikko: Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ongelmakohdat erityisesti prosessiekonomisuuden ja itsekriminointisuojaan näkökulmasta

Ohjaaja(t): Tuomas Hupli

Sivumäärä: 57 sivua

Päivämäärä: 29.12.2024

Tiivistelmän tyyli on **Abstract**.

Tutkielman aihe on syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ongelmakohdat erityisesti prosessiekonomisuuden ja itsekriminointisuojaan näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena on vuonna 2015 käyttöön otettu syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti, josta säädetään laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997. Tutkimuksen tarkoituksena on hahmottaa syyteneuvottelun käyttöönoton jälkeen siinä ilmenneitä ongelmakohtia keskittyen menettelyn prosessiekonomisuuteen ja epäillyn/vastaajan oikeusturvaan rikosprosessin periaatteiden toteutumisen tarkastelun kautta.

Tämän tutkielman metodi on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkielma. Tutkielma perustuu täten voimassa oleviin oikeuslähteisiin ja sen tarkoituksena on selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö jokaisen tutkimuskysymyksen osalta, joita käsitellen tässä tutkimuksessa ja myös mikä merkitys oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on tutkimuskysymysteni näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskeisenä menetelmänä on tulkinta, jonka avulla selvitän voimassa olevan oikeuden sisältöä eri oikeuslähteistä. Eri oikeuslähteinä käytän enimmäkseen voimassa olevia lakeja, lakien esitöitä kuten hallituksen esityksiä sekä oikeuskirjallisuutta. Oikeuskirjallisuuden osalta tukeudun enimmäkseen erilaisiin oikeudellisiin artikkeleihin ja väitöskirjoihin, mutta käytän myös jonkin verran lähteenä oikeudellisia perusteoksia. Kokonaisuudessaan tämän tutkielman tavoitteena on esittää perusteltuja kannanottoja siihen, miten oikeuden säännöksiä tulisi tulkita esitettyjen tutkimuskysymysteni valossa de lege lata.

Keskeisinä tutkimustuloksina havaitaan, että nykyinen syyteneuvottelu- ja tunnustamisoikeudenkäyntimenettely ei toteuta prosessiekonomisuutta ja täten menettelyn käyttöönoton yhteydessä sille asetettua ydintehtävää. Lisäksi havaitaan, että menettely uhkaa osin epäillyn/vastaajan itsekriminointisuojaan ja oikeusturvaan, koska tunnustaminen on mahdollista menettelyssä jo esitutkintavaiheessa, jolloin syyttäjä ei välttämättä ole vielä kerännyt epäillyn syyllisyyden tueksi näyttöä sen vertaa, että syyllisyyden tueksi olisi todennäköisiä syitä. Kuitenkin voidaan katsoa, että oikeusturvan toteutuminen menettelyssä on riittävällä tasolla, mutta itsekriminointisuojaan ja syyttömyysolettaman toteutumiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Syyteneuvottelu- ja tunnustamisoikeudenkäyntijärjestelmää tulisi kehittää ja täten mahdollisesti laajentaa sen käyttöalaa muihinkin rikoksiin, jotta sen soveltaminen olisi laaja-alaisempaa ja täten rikosprosessissa saataisiin enemmän prosessiekonomisia säästöjä. Olisi kuitenkin ensin varmistettava, että menettelyssä varmasti toteutuvat kaikki oikeusturvan näkökohdat, ja että niiden toteutumisesta varmasti huolehditaan viimeistään itse tunnustamisoikeudenkäynnissä, jolloin tuomioistuimien arvioi vastaajan tunnustuksen oikeellisuutta.

Avainsanat: syyteneuvottelu, tunnustamisoikeudenkäynti, prosessiekonomisuus, itsekriminointisuoja, syyttömyysolettama, oikeusturva

Sisällys

Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ongelmakohdat erityisesti prosessiekonomisuuden ja itsekriminointisuojaan näkökulmasta	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	IX
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Tutkimuksen metodi.....	3
1.3 Tutkimuksen rakenne.....	3
2 Yleistä rikosprosessista, sen periaatteista ja prosessitavoitteista.....	5
2.1 Rikosprosessi	5
2.1.1 Prosessiekonomia	5
2.1.2 Varmuusperiaate	6
2.2 Myötävaikuttamattomuusperiaate.....	7
2.3 Syyttömyysolettama.....	10
3 Rikosprosessin funktiot	13
4 Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti osana oikeusjärjestelmäämme	16
4.1 Syyteneuvottelun historiaa.....	16
4.1.1 Yhdysvallat syyteneuvottelun käyttöönoton suunnannäyttäjänä	16
4.1.2 Suomen oikeusjärjestelmän tie syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoon.....	18
4.2 Syyteneuvottelu	20
4.2.1 Esitutkintalaki.....	21
4.2.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja rikoslaki	21
4.2.3 Rikosvastuun huojennus.....	23
4.2.4 Syyteneuvottelun hyödyntämisestä	24
4.3 Tunnustamisoikeudenkäynti	27
4.4 Syyttäjän rooli syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä	28
5 Ongelmakohdat syyteneuvottelussa	31
5.1 Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ydintehtävän toteutuminen	

5.1.1	Tunnustus ja käsittelyn nopeutuminen	32
5.1.2	Tunnustuksen ja todisteiden painoarvo	33
5.2	Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäyntien hyödyntäminen prosessieconomisuuden kannalta.....	34
5.3	Epäillyn itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama syyteneuvottelun aikana 37	
5.3.1	Syyteneuvottelun vapaaehtoisuus.....	39
5.3.2	Oikeusturvan kannalta hyväksyttävä syyteneuvottelujärjestelmä.....	41
6	Tunnustuksen peruuttaminen	45
6.1	Tunnustuksen sitovuus	45
6.2	Suostumus asian käsittelemiseen tunnustamisoikeudenkäynnissä ja suostumuksen peruuttaminen	46
6.3	Tunnustuksen peruuttaminen ja prosessieconomisuuden järkkäminen.....	47
6.4	Yksilön oikeusturvan säilyminen tunnustuksen peruuttamisen yhteydessä ja sen jälkeen	50
7	Johtopäätökset	54

Lähteet

Kirjallisuus

- Adelstein, Richard – Miceli, Thomas, Toward a Comparative Economics of Plea Bargaining. *European Journal of Law and Economics*, 11.1, 2001, s. 47-67. (<https://www.proquest.com/scholarly-journals/toward-comparative-economics-plea-bargaining/docview/222690893/se-2?accountid=14774>, Luettu 8.11.2024).
- Eisenstein, James – Jacob, Herbert, *Felony Justice*. University Press of America, 1991.
- Ervo, Laura, *Oikeudenmukainen oikeudenkäynti*. Talentum Media 2005.
- Harakka, Katja: Tunnustuksen peruuttamisen ongelmakohdat syyteneuvottelujärjestelmässä. Teoksessa toim. Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Konttinen-Di Nardo, Essi: Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta. Helsingin hovioikeus 2016, s. 29–40.
- Hemmo, Mika – Hoppu, Kari, *Sopimusoikeus*. Alma Talent Oy 2022.
- Heikkilä, Satu – Hirvelä, Päivi, *Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Edita, 2013. s. 286–294.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? – Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17/2011, s. 21–22. (<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/20149471-38b2-4cc8-94b7-2f6b3feed81d/content>, Luettu 8.11.2024).
- Hupli, Tuomas, To Remain or Not to Remain Silent: The Evolution of The Privilege against Self-incrimination Ten Years After *Marttinen v. Finland*. *Bergen Journal of Criminal Law & Criminal Justice*, Vol. 6, No. 2, 2019, s. 136–151. (<https://doi.org/10.15845/bjclcj.v6i2.2721>, Luettu 25.12.2024).
- Jokela, Antti, *Rikosprosessi*. 4., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2008.
- Kuusisto Mäkelä, Frida, Prosessiekonomiaa vai uusi restoratiivinen työkalu rikosprosessiin? Syyteneuvottelumenettelyn soveltamiskäytäntö 2015–2017 ja käyttökokemuksia menettelyn ensivuosilta Suomessa. *Katsauksia* 46/2021. (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0683-4>, Luettu 10.11.2024).
- Kuusisto Mäkelä, Frida – Tuomala, Saila, Tilastotietoa tunnustamisoikeudenkäynneistä Suomessa vuosina 2015–2022 sekä eräitä

- huomioita syyteneuvottelujärjestelmän kehittämiseen liittyen. Katsauksia 59/2024. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2024.
(<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/861a174a-a923-464d-b232-cdb688b0f98e/content>, Luettu 10.11.2024).
- Laapas, Mikko, Itsekriminointisuoja vero-oikeudessa – erityisesti tehokkaan verotusmenettelyn sekä perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Helsingin Kamari Oy 2022.
- Langbein, John, Torture and Plea Bargaining. *The University of Chicago Law Review*, Vol. 46, No. 1, 1978, s. 3–22. (<https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/1599287?sid=primo>, Luettu 20.10.2024).
- Launiala, Mika, Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutinnan näkökulmasta. *Edilex* 19/2010. (<https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/artikkelit/7232.pdf>, Luettu 10.10.2024).
- Linna, Tuula, Juhlajulkaisu: Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Alma Talent 2017.
- Linna, Tuula, Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. *Defensor Legis* 3/2015, s. 417–435.
- Linna, Tuula, Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. *Jurisprudentia XLIII*, 2010. s. 188–261.
- Little, Andrew - Simpson, Hannah, Guilt and Guilty Pleas. *American Political Science Review*. (<https://doi.org/10.1017/S0003055424000765>, Luettu 13.10.2024).
- Melander, Sakari, Johdatus rikosoikeuteen. Oikeuden perusteet 32. Helsingin Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Unigrafia 2021.
- Oikarinen, Jukka, Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? *Lakimies* 5/2012, s. 742–763.
- Oikarinen, Jukka, Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä. Lapin Yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta 2017.
- Rautio, Jaakko, Erittäin tärkeä yleinen etu syyttäjän syyteoikeuden perustana. *Defensor Legis* 1/1997, s. 422–444.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Syyteneuvottelun ongelmia. *Defensor Legis* 2/2015, s. 229–247.

Tuomala, Saila, Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2023.

Vatjus-Anttila, Jalo, Rangaistus ja tunnustus. Lakimies 1/2023, s. 131–137.

Vatjus-Anttila, Jalo, Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta. Lakimies 3–4/2022, s. 543–569.

Vatjus-Anttila, Jalo, Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistöluopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä. Lakimies 6/2021, s. 1015–1047.

Vatjus-Anttila, Jalo, Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointisuojaan tausta-arvot. Oikeus 1/2022, s. 12–35.

Vuorenpää, Mikko ym., Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2021.

Virallislähteet

HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

KOM 2003:3 Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö.

OMTR 87/2010. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja: Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen.

OMTR 26/2012. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja: Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen.

OMTR 58/2012. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja: Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Lausuntotiivistelmä.

PeVL 7/2014 vp - HE 58/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

Oikeustapaukset

KKO:2024:39

KKO:2017:82

KKO:2015:1

KKO:2014:82

Tuomio 2.9.1998, Ahmed ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 65/1997/849/1056,
ECLI:CE:ECHR:1998:0902JUD00229549.

Tuomio 25.2.1993, Funke v. Ranska, 10828/84,
ECLI:CE:ECHR:1993:0225JUD001082884.

Medialähteet

Auvinen, Armi, Valtio maksaa vuosittain satojatuhansia euroja hyvityksiä pitkistä oikeudenkäynneistä, mutta Kittilä-jupakasta niitä ei ole maksettu. Yle 12.5.2023. <https://yle.fi/a/74-20031392> (Luettu 10.10.2023).

Rautio, Marjatta, Asianajajaliitto: Suomen surkean hidas oikeusjärjestelmä on häpeäpilkku – riita oikeudessa voi kestää vuosia. Yle 17.1.2020. <https://yle.fi/a/3-11161888> (Luettu 10.10.2024).

Muut lähteet

Kuusisto Mäkelä, Frida – Komulainen, Pasi, Syyteneuvottelua käytetään Suomessa vähän, mutta menettely voi lieventää rangaistusta huomattavasti. Helsingin Yliopisto 6.5.2024. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/hyva-yhteiskunta/syyteneuvottelua-kaytetaan-suomessa-vahan-mutta-menettely-voi-lieventaa-rangaistusta-huomattavasti> (Luettu 10.10.2024).

Syyteneuvottelu mahdolliseksi ensi vuoden alusta. Oikeus.fi 2014. <https://oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2014/syyteneuvottelumahdollis-eksiensivuodenalusta.html> (Luettu 12.10.2024).

Vuonna 2022 tuomioistuinten vireillä olevien asioiden määrät pysyivät edelleen korkealla tasolla. Tuomioistuinvirasto 2023. <https://tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2023/vuonna2022tuomioistuintenvireillaolevienasioidenmaaratpysyivatedelleenkorkeallatasolla.html> (Luettu 17.10.2024).

Lyhenteet

ETL	esitutkintalaki (805/2011)
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymykset

Syyteneuvottelu ja siihen liittyvä tunnustamisoikeudenkäynti ovat verrattain tuoreita Suomessa ja suomalaisessa rikosprosessissa. Erityisesti syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäyntien käyttöönottoon Suomessa on vaikuttanut oikeusprosessien hidaskesto, josta Suomi on moneen kertaan saanut langettavia tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta. Samaan aikaan poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinlaitoksen resursseja on karsittu, jolloin jutut ovat kasaantuneet.¹ Tästä voi luonnollisesti päätellä, että syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti on luotu puhtaasti nopeuttamaan ja helpottamaan oikeusprosessia. Toki menettelyn tarkoituksena on ollut luoda myös rikoksesta epäillylle helpompi ja tehokkaampi vaihtoehto, johon tarttua. Kuitenkin juuri tämä näkökulma voi aiheuttaa ongelmia erityisesti epäillyn oikeusturvan kannalta. Viime kädessä syyteneuvottelu -järjestelmän ongelmat liittyvät epäillyn itseksiminointisuojaan, yhdenvertaisuuteen sekä väärään tunnustamiseen. Oikeuskirjallisuudessa on myös pohdittu syyllisyysperiaatteen ja syyttömyysolettaman vaarantumista syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin käyttöönoton seurauksena.²

Tutkielmani käsittelee syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä erityisesti siitä näkökulmasta, minkälaisia ongelmia niiden toteuttamiseen liittyy yksilön oikeusturvan kannalta sekä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän näkökulmasta. Keskityn tutkimaan tässä tutkielmassa ongelmia prosessiekonomian ja epäillyn/vastajaajan oikeusturvan toteutumisen kautta. Tutkimuskysymykseni ovat näin ollen;

1. Toteuttavatko syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti prosessiekonomisuutta?
2. Miten syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti toteuttavat rikosprosessin periaatteita?
3. Onko epäillyn tai vastaajan oikeusturva turvattu menettelyssä?

¹ Tapani – Tolvanen 2015, s. 229–230.

² Tapani – Tolvanen 2015, s. 234–235.

4. Miten prosessiekonomia ja epäillyn tai vastaajan oikeusturva on turvattu, mikäli epäilty tai vastaaja peruuttaa tunnustuksensa?

Olen rajannut tutkimuskysymykseni käsittelemään erityisesti prosessiekonomisuutta ja yksilön oikeusturvaa syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä, sillä lähdekirjallisuudessa prosessiekonomisuuden ja yksilön oikeusturvaan liittyvät ongelmat ovat nousseet esille toistuvasti syyteneuvottelun käytössä. Näin ollen koen, että aihetta on tärkeää tutkia lisää prosessiekonomisuuden ja yksilön oikeusturvan osalta, jotta ongelmiin osattaisiin ennen pitkää puuttua ja menettelyä kehittää oikeaan suuntaan. Lisäksi olen rajannut yhden tutkimuskysymyksen käsittelemään rikosprosessin periaatteita, sillä aihetta on tärkeää tutkia myös sen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi ja siitä näkökulmasta, miten menettely vaikuttaa oikeusjärjestelmämme toimivuuteen rikosoikeuden näkökulmasta. Syyteneuvottelu rajoittaa jonkin verran rikosprosessin periaatteiden täydellistä toteutumista ja tämän vuoksi haluan tutkia ja osoittaa tutkimuksellani ne osat periaatteista, jotka eivät toteudu täydellisesti, koska tämä vaikuttaa täten suoraan yksilön oikeusturvan vahvuuteen prosessissa.

Aiheen ja tutkimuskysymyksiäni valintaan vaikutti aiheen ajankohtaisuus. Kuten jo edellä toin esiin; syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti ovat verrattain uusia prosesseja Suomessa. Lisäksi oikeusprosessien kesto on Suomessa pidentynyt viime vuosina kohtuuttomasti, mikä murentaa yksilön oikeusturvaa ja mahdollisuutta saada oikeutta asialleen.³ Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti ovat näin ollen kehitetty osittain ratkaisuna vastaamaan paremmin tuomioistuinten kasaantuvien ruuhkien ja myös osittain siihen, että yksilö saisi asialleen tehokkaammin oikeutta.⁴ Tämä toisaalta aiheuttaa näkemykseni mukaan ristiriidan tuomioistuimen intressien ja epäillyn oikeusturvan kannalta; tuomioistuin toisaalta saa asian ratkaistua nopeammin, mikä säästää kustannuksia ja aikaa, mutta valitettavasti yksilön oikeusturva voi kärsiä erityisesti itsekriminointisuojaan ja väärän tunnustamisen näkökulmasta, mikäli syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä hyödynnetään. Tämän vuoksi koen, että asiaa on myös tärkeää tutkia lisää, koska syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti voivat osaltaan vaarantaa kriminaalipoliittisia tavoitteita, erityisesti oikeusvaltion periaatteiden turvaamista. Tämä tutkimus toisaalta tuo myös esiin kriminaalipoliittikan tavoitteiden välisen tasapainon, erityisesti resurssien tehokkaan käytön oikeusvaltion periaatteiden turvaamisen kannalta.

³ Rautio M. 2020.

⁴ Kuusisto Mäkelä – Komulainen 2024.

1.2 Tutkimuksen metodi

Tämän tutkielman metodi on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkielma. Tutkielma perustuu täten voimassa oleviin oikeuslähteisiin ja sen tarkoituksena on selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö jokaisen tutkimuskysymyksen osalta, jota käsittelem tässä tutkimuksessa ja myös, mikä merkitys oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on tutkimuskysymysteni näkökulmasta. On huomattava, että lainopilla on kaksi tehtävää, jotka ovat tulkinta ja systematisointi.⁵ Tässä tutkimuksessa keskeisenä menetelmänä on tulkinta, jonka avulla selvitän voimassa olevan oikeuden sisältöä eri oikeuslähteistä. Eri oikeuslähteinä käytän enimmäkseen voimassa olevia lakeja, lakien esitöitä kuten hallituksen esityksiä sekä oikeuskirjallisuutta. Oikeuskirjallisuuden osalta tukeudun enimmäkseen erilaisiin oikeudellisiin artikkeleihin ja väitöskirjoihin, mutta käytän myös jonkin verran lähteenä oikeudellisia perusteoksia. Kokonaisuudessaan tämän tutkielman tavoitteena on esittää perusteltuja kannanottoja siihen, miten oikeuden säännöksiä tulisi tulkita esitettyjen tutkimuskysymysteni valossa de lege lata. Näin ollen perustan tutkimukseni oikeuslähteiden nykytilaan. Tulkinta tutkimuksessani nojautuu kansallisen lainsäädännön kautta erityisesti lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa, esitutkintalakiin ja rikoslakiin ja tässä apuna toimivat erilaiset oikeudelliset tutkimusartikkelit liittyen syyteneuvotteluun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni etenee siten, että alussa kappaleessa 2 esittelen tärkeitä käsitteitä ja tutkimukseni sekä rikosprosessin kannalta olennaisia periaatteita ja näin ollen tuon laajemmin esiin Suomen oikeusjärjestelmää ja rikosprosessia sekä niiden tavoitteita. Kappaleessa 3 esittelen rikosprosessin funktiot ja peilaan niitä syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin funktioihin. Kappaleessa 4 tuon esille syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä sekä niiden historiaa ja menettelyn juurtumista osaksi oikeusjärjestelmäämme. Kappaleessa 5 aloitan analysoimaan syyteneuvottelun ongelmakohtia erityisesti prosessiekonomian ja yksilön itsekriminointisuojaan sekä syyttömyysolettaman kannalta. Jatkan analyysia kappaleessa 6, jossa selvitän tunnustuksen peruuttamisen ja muutoksenhaun vaikutuksia menettelyn tuomaan prosessiekonomisiin säästöihin ja yksilön

⁵ Hirvonen 2011, s. 21–22.

oikeusturvaan ja sen toteutumiseen. Lopuksi kappaleessa 7 kokoon vielä yhteen johtopäätökset tutkimukseni perusteella.

2 Yleistä rikosprosessista, sen periaatteista ja prosessitavoitteista

2.1 Rikosprosessi

Prosessin päälaajit voidaan jakaa siviiliprosessiin, rikosprosessiin ja hallintoprosessiin. Tässä tutkielmassa keskityn rikosprosessiin. Rikosprosessia voidaan nimittää myös oikeudenkäynniksi rikosasioissa ja se on lyhykäisyydessään menettely, jossa syyttäjä väittää, että asiassa on tapahtunut rikos. Rikosprosessissa siis rikoksesta epäillylle eli vastaajalle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta epäiltyä syytetään.⁶ Rikosprosessiin sisältyy eri vaiheita, jotka voidaan jakaa neljään eri päävaiheeseen: 1) esitutkintaan, 2) syyteharkintaan, 3) oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa ja 4) rangaistuksen täytäntöönpanoon.⁷ Syyteneuvottelu sijoittuu näistä vaiheista joko esitutkintaan tai syyteharkintaan. Kuitenkaan minkäänlaista estettä ei ole aloittaa syyteneuvottelua vielä sen jälkeen, kun syyte on jostettu. Yleensäkin syyteneuvotteluun ryhtymistä suositellaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia, jotta sen prosessiekonomiset tavoitteet toteutuisivat.⁸

2.1.1 Prosessiekonomia

Prosessiekonomia viittaa oikeudenkäyntimenettelyn taloudellisuuteen sekä joutuisuuteen ja se on yleinen prosessioikeudellinen periaate. Rikosprosessiin liittyy läheisesti tavoite tehokkuudesta ja erityisesti kustannustehokkuudesta. Rikosprosessi olisi suoritettava mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti ja samalla niin, että siitä ei koituisi turhia kustannuksia asianosaisille tai tuomioistuimille. Samalla olisi kuitenkin turvattava yksilön oikeusturva niin, että asia tulee selvitetyn perin pohjin. Jos prosessi on liian hidas, siitä yleensä koituu myös lisäkustannuksia asianosaisille ja tuomioistuinlaitokselle. Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, että liian hitaat oikeusprosessit saattavat johtaa siihen, että ratkaisulla ei välttämättä ole osapuolille enää minkäänlaista merkitystä.⁹

⁶ Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin päälaajit ja tehtävät – Rikosprosessin määritelmä.

⁷ Jokela 2008, Luku I: Uuden rikosprosessin lähtökohdat ja tavoitteet, 1.2.1. Rikosprosessin päävaiheet.

⁸ Lappalainen – Hupli teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku XI: Erityiset prosessilajit ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu, 2. Erityisiä rikosprosessilajeja – Neuvottelut ja tuomioesitys.

⁹ Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 4. Periaatteet prosessioikeudessa – Kohtuuhintaisuus.

Syyteneuvottelulla ja tunnustamisoikeudenkäynnillä pyritään erityisesti säilyttämään prosessiekonomia eli oikeudenkäyntien joutuisuus ja taloudellisuus,¹⁰ jonka vuoksi prosessiekonomian periaate on myös tämän tutkimuksen kannalta tärkeä tekijä. Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (jäljempänä EIT) monia langettavia tuomioita liittyen oikeudenkäyntien pitkään keston, joissa Suomen on todettu rikkoneen ihmisoikeuksia. Lisäksi Suomen valtio maksaa vuosittain satoja tuhansia euroja korvauksia liian pitkään kestäneistä oikeusprosesseista.¹¹ Tämä on ehdottomasti tärkein syy siihen, miksi Suomessa alun perin ehdotettiin syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin käyttöönottoa. Tärkein tavoite menettelylle oli se, että se palauttaisi prosessiekonomisuuden rikosprosessiin erityisesti sellaisten rikosten kohdalla, jotka ovat monimutkaisia, laaja-alaisia ja vaativat paljon resursseja esitutkintaan sekä syyteharkintaan.¹² Lisäksi prosessiekonomisuuteen ja syyteneuvottelun käyttöönottoon liittyy se, että menettelyn tarkoituksena oli myös kohdentaa paremmin viranomaisten resursseja ja nopeuttaa rikosasian käsittelyä sellaisella tavalla, joka kuitenkin turvaa yksilön oikeusturvan.¹³

2.1.2 Varmuusperiaate

Myös varmuusperiaate on tärkeä oikeusprosessin periaate. Varmuusperiaate viittaa aineelliseen oikeusvarmuuteen. Tämä tarkoittaa, että oikeudenkäynnin tavoitteena on antaa mahdollisimman suuri varmuus aineellisesti oikeaan ratkaisuun pääsemisestä. Näin ollen tuomioistuimen ratkaisun eli tuomion tulisi olla sekä asia- että näyttökysymyksen ja myös oikeus- eli lainsoveltamiskysymyksen kannalta oikea. Tämän perusteella oikeusriita tulee selvittää mahdollisimman perinpohjaisesti, jotta voimassa olevia oikeusnormeja voitaisiin soveltaa tapauksessa virheettömästi.¹⁴ Koska varmuusperiaate tähtää siihen, että asia käsitellään perinpohjaisesti ja virheettömästi, saattaa siitä näkemykseni mukaan aiheutua ristiriitaa prosessiekonomian tavoitteen kanssa. Prosessin on oltava mahdollisimman halpa ja nopea, mutta oikeaan lopputulokseen on myös päästävä. Näin ollen tavoitteiden tulee toteutua yhdessä ja niiden välillä on oltava oikeanlainen tasapaino.

¹⁰ Tapani – Tolvanen 2015, s. 233.

¹¹ Auvinen 2023.

¹² Tuomala 2023, s. 27.

¹³ HE 58/2013 vp, s. 4, s. 9 ja s. 11–15; OM 87/2010, s. 33–35.

¹⁴ Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 4. Periaatteet prosessioikeudessa – Tuomio-oikeellisuus.

Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin voidaan ajatella toteuttavan varmuusperiaatetta näkemykseni perusteella, sillä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa kuin myös tunnustamisoikeudenkäynnissä otetaan huomioon vastaajan tunnustaminen ja näin ollen oikeaan aineelliseen totuuteen päästään pelkästään vastaajan tunnustuksen perusteella. Toki huomioon on otettava mahdollinen väärän tunnustamisen mahdollisuus.

2.2 Myötävaikuttamattomuusperiaate

Rikosprosessiin liittyy vahvasti periaate siitä, että kenelläkään ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen. Tämä tunnetaan yleisemmin nimellä itsekriminointisuoja (*nemo tenetur se ipsum accusare*). Periaatteen tarkoituksena on suojata epäillyn yhdenvertaisuutta sekä koko oikeudenkäyntimenettelyn järjestämistä niin, että se on tasapuolista ja reilua sekä epäiltyä, että asianomistajaa kohtaan.¹⁵ Näin ollen suojan tärkeimmät osa-alueet ovat syytetyn vaitiolo-oikeus ja oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.¹⁶ Itsekriminointisuoja ei ole kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimukseen (jäljempänä EIS) tai yksilön perusoikeuksiin nimensä mukaisesti, mutta se perustuu EIS 6. artiklan mukaisiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin ja täten se voidaan johtaa kyseisestä artiklasta.¹⁷ EIS 6. artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Suomen perustuslaissa 731/1999 (jäljempänä PL) itsekriminointisuoja on johdettavissa lain 21 §:stä, jossa yksilölle taataan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Käytännössä, eli oikeusprosessin aikana, yksilön itsekriminointisuoja ilmenee siten, että syyttäjällä tulee olla tarpeeksi näyttöä syytettyä vastaan ilman, että syyttäjä turvautuisi todisteisiin, jotka on

¹⁵ Virolainen – Vuorenää teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääjaljit ja tehtävät – Myötävaikuttamattomuusperiaate.

¹⁶ Virolainen – Vuorenää teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 4. Periaatteet prosessioikeudessa – Itsekriminointisuoja; Ervo 2005, s. 238: On kuitenkin huomattava, että syyllisen vaitiolo-oikeus ja oikeus antaa vapaasta tahdosta lausumia, esimerkiksi esitutkinnassa, ei välttämättä takaa sitä, että syyllisen antama lausuma olisi totta. Tämä johtuu siitä, että myötävaikuttamattomuusperiaatteeseen sisältyy Ervon mukaan myös epäillyn oikeus valehdella rikosprosessissa ja tämän avulla sotkea tapahtumienkulun selvittämistä. Näin ollen valehtelu takaisi epäillylle tehokkaamman keinon kuin pelkkä vaitiolo. Toisaalta valehtelun sisällyttäminen myötävaikuttamattomuusperiaatteeseen on oltu oikeuskirjallisuudessa myös eri mieltä, johon palaan myöhemmin tässä kappaleessa.

¹⁷ Virolainen – Vuorenää teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 4. Periaatteet prosessioikeudessa – Itsekriminointisuoja.

hankittu pakonomaisesti tai epäillyn painostamisella. Täten itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama ovat yhteydessä toisiinsa.¹⁸

On kuitenkin pidettävä mielessä, että myötävaikuttamattomuusperiaate ei ole täysin ehdoton. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka syytetyllä ei ole velvollisuutta toimia aktiivisesti oman syyllisyytensä selvittämiseksi niin syytetty ei voi myöskään pysytellä täysin passiivisena ilman seuraamuksia. Ervo on esittänyt, että vaitioloa voidaan tietyissä tapauksissa pitää tekijänä, joka puhuu syytetyn syyllisyyden puolesta. Näin ollen passiivisuus voi toimia näyttönä syyllisyydestä.¹⁹ Oikeuskirjallisuudessa on myös toisaalta nostettu esiin näkökulma, jonka mukaan itsekriminointisuoja ei oikeuta antamaan valheellisia tietoja. Valheellisten lausuntojen antaminen voi täten johtaa syytteeseen, mutta tällöin tulee myös arvioida sitä loukkaavatko syytteet epäillyn itsekriminoinisuojaa. Tämä korostuu erityisesti esimerkiksi konkurssimenettelyissä, verotarkastuksissa ja muissa täytäntöönpanomenettelyissä. Myös rikosprosessin osalta on esitetty, että epäillyn itsekriminointisuoja ei kata aktiivista totuuden vääristelyä sellaisissa tilanteissa, joissa passiivisena pysyminen olisi riittänyt antamaan itsekriminointisuojan epäilylle.²⁰ Näin ollen Ervon väite siitä, että myötävaikuttamattomuusperiaatteeseen sisältyisi oikeus valehdella ei pidä täysin paikkaansa.

Merkittävä ratkaisu itsekriminoinisuojan kannalta on Funke v. Ranska, jossa vastaaja ei suostunut esittämään ulkomaisten pankkiensa tiliotteita liittyen valuuttamääräysten rikkomiseen.²¹ Ranskan tuomioistuimien tuomitsi hänet kieltäytymisestä sakkorangaistukseen ja velvoitti esittämään kyseiset asiakirjat. EIT katsoi tapauksessa, että jokaisella on EIS 6 artiklassa tarkoitettu oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja näin ollen oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.²² Näin ollen tapaus vahvisti myötävaikuttamattomuusvelvollisuuden osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä Suomessakin ja täten itsekriminointisuoja on alun perin johdettavissa kyseisestä EIT:n ratkaisusta ja EIS 6. artiklasta.

¹⁸ Linna 2010, s. 236.

¹⁹ Ervo 2005, s. 240: Ervo mainitsee tästä esimerkkinä pakkokeinojen käytön kuten sen, että syytetty on velvollinen esimerkiksi saapumaan oikeudenkäyntiin uhkasakon tai noudon uhalla. Tietyissä tilanteissa on mahdollista ottaa epäilyltä myös esimerkiksi verinäytteitä tai suorittaa muita henkilöön käyviä tarkistuksia, jos esimerkiksi epäillään huumeiden käyttöä. Periaate ei siten estä pakkokeinojen käyttämistä.

²⁰ Hupli 2019, s. 143–149.

²¹ Heikkilä - Hirvelä 2013, 286–294.

²² Tuomio 25.2.1993, Funke v. Ranska 1993, 10828/84, ECLI:CE:ECHR:1993:0225JUD001082884, 41 kohta.

Suomessa itsekriminointisuojusta säädetään lisäksi esitutkintalain 805/2011 (jäljempänä ETL) 4:3:ssa, jonka mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Lisäksi itsekriminointisuojusta säädetään oikeudenkäymiskaaren 4/1734 (jäljempänä OK) 17:18.1:ssa, joka viittaa erityisesti todisteluun oikeudenkäynnissä. Lainkohdan mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen. Viime kädessä periaatteen tarkoituksena on siis myös turvata todistelun luotettavuus oikeudenkäynnissä.

Itsekriminointisuoja ja sen merkitystä on myös käsitelty korkeimman oikeuden ratkaisuissa ja useimmiten ratkaisut liittyvät velallisen tietojenantovelvollisuuteen ja verovelvollisen ilmoitusvelvollisuuteen.²³ Itsekriminointisuoja ja sen perimmäinen tarkoitus näyttäytyvät erilaisilta, kun kyse on henkilön verovelvollisuudesta ja siihen liittyvästä verovelvollisen ilmoitus-, selvitys- ja näyttövelvollisuudesta kuten myös totesin edellä veropetosten ja velallisen rikosten osalta. On esitetty, että itsekriminointisuoja jopa ajautuu ristiriitaan vero-oikeudessa. Kun rikosprosessissa epäilty saa hiljetä ja olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen, niin verotusmenettelyssä ilmoitusvelvollisella on laaja oma-aloitteinen ilmoitusvelvollisuus ja näin ollen ilmoitusvelvollisen on myös esitettävä selvitystä, koska verovelvollisella on luonnollisesti paremmat edellytykset sen esittämiseen. Itsekriminointisuoja on perinteisesti pidetty pelkästään rikosprosessiin liittyvänä periaatteena. Viime aikoina se on kuitenkin alkanut saada merkitystä myös vero-oikeuden alalla, ja sen soveltamiseen liittyvät kysymykset ovat vähitellen tulleet osaksi verotusmenettelyä.²⁴

Mielenkiintoinen ratkaisu itsekriminointisuojan soveltamisesta rikosprosessin ja verotusmenettelyn yhteensovittamisessa on KKO:2024:39, jossa olisi herännyt epäily verovelvollisen mahdollisesta rikoksesta, mikäli verovelvollinen olisi täyttänyt ilmoitusvelvollisuutensa. Mikäli verovelvollinen olisi täyttänyt ilmoitusvelvollisuutensa niin hän olisi joutunut samalla ilmiantamaan itsensä salakuljetusrikoksesta, sillä hän oli tuonut maahan nuuskaa yli tupakkalaissa säädetyn sallitun tuontirajan. Laiminlyödessään veroilmoitusvelvollisuutensa, henkilöön ei kohdistunut rikostutkintaa nuuskan

²³ Ks. esim KKO:2014:82; KKO:2015:1.

²⁴ Laapas 2022, s. 197–198.

salakuljetuksesta. Täten korkein oikeus päätyi siihen, että ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntiä ei voitu pitää tapauksessa rangaistavana, koska se olisi johtanut siihen, että henkilö olisi joutunut paljastamaan itsensä salakuljetuksesta eli itsekriminointisuoja ei olisi toteutunut. Tämän vuoksi verovelvollisen menettelyä ei luettu henkilön syyksi myöskään veropetoksena. Näin ollen itsekriminointisuoja estää sen, että toisessa menettelyssä kuten hallinto- tai siviiliprosessissa esiin tulleita faktoja voitaisiin hyödyntää rikosprosessissa todisteina. Esimerkiksi erilaisissa täytäntöönpanomenettelyissä kerättyjä tietoja ei voi hyödyntää myöskään rikosprosessissa syytteen tukena, mikäli niistä nousee epäily rikoksesta.²⁵

Näkemykseni perusteella kyseinen korkeimman oikeuden ratkaisu paljasti oikeusjärjestelmästämmme ongelman, joka saattaa asettaa henkilön problemaattiseen asemaan, sillä tapauksessa olisi tullut valita joko ilmoitusvelvollisuuden täyttäminen, joka olisi johtanut myös epäilyyn salakuljetuksesta tai ilmoittamatta jättäminen, joka olisi johtanut veropetosepäilyyn. Tämä valintatilanne on erittäin ristiriitainen, kun sitä peilataan itsekriminointisuojaan, sillä mielestäni itsekriminointisuojan tarkoitus olisi alun perinkin estää se, että henkilö ikinä joutuisi kyseisenlaiseen tilanteeseen, jossa hänen on periaatteessa pakko valita kahdesta vaihtoehdosta vähemmän huonompi vaihtoehto. Ratkaisu jättää täten avoimen kysymyksen, siitä miten jatkossa estetään henkilön ajautuminen tällaiseen samankaltaiseen tilanteeseen. Ilmoitusvelvollisuus voi johtaa siten sellaiseen tilanteeseen, jossa yksilö saa suojaa itsekriminointisuojan avulla, vaikka asiaan ei alun perin liittyisi taustaepäilyä.

2.3 Syyttömyysolettama

Toinen tärkeä rikosprosessiin liittyvä periaate, joka suojaa yksilön oikeusturvaa rikosprosessissa on syyttömyysolettama. Olettaman mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.²⁶ Olettama viittaa myös siihen, että totuuden selvittäminen keinoilla millä tahansa ei ole sallittua, vaan todistustaakka on syyttäjällä ja epäselvässä tilanteessa syyte on aina hylättävä.²⁷

²⁵ Hupli 2019, s. 136: Hupli mainitsee myös, että velallisella on oikeus pysyä vaiti ulosottoselvityksessä, mikäli selvitystä tehdään samanaikaisesti rikosprosessin kanssa ja samoja kysymyksiä todisteista tutkitaan kummassakin menettelyssä. EIT:n tuomiossa Marttinen v. Suomi todettiin, että velallinen ei ole velvollinen kertomaan asioita ulosotossa, joista hänellä oli oikeus kieltäytyä kertomasta siltä osin kuin häneen kohdistui epäily velallisen rikoksista käynnissä olleessa esitutkinnassa.

²⁶ Jokela 2008, Luku I: Uuden rikosprosessin lähtökohdat ja tavoitteet, 1.4.3. Syyttömyysolettama.

²⁷ Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin päälaajat ja tehtävät – Syyttömyysolettama.

Syyttömyysolettama on myös johdettavissa EIS 6. artiklasta ja lisäksi siitä säädetään YK:n ihmisoikeusjulistuksessa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjassa.²⁸ Samoin oletama löytyy PL:n 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista sekä ETL:n 2 §:stä, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Oikeuskirjallisuudessa syyttömyysolettama on monesti nostettu esiin yhtenä keskeisimpänä rikosprosessioikeuden periaatteena ja epäillyn oikeusturvan keskeisimpänä normina.²⁹

Kuten edellisessä kappaleessa 2.2 mainitsin, niin syyttömyysolettama kietoutuu yhteen itsekriminointisuojan kanssa, sillä itsekriminointisuoja eli myötävaikuttamattomuusperiaate on johdettavissa nimenomaan syyttömyysolettamasta.³⁰ Lähtökohtaisesti yksilön on mahdollista luopua itsekriminointisuojusta, minkä vuoksi syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti ovat mahdollisia. Luopumisen tulee kuitenkin olla vapaaehtoista. Kun itsekriminointisuojan periaatetta vertaa syyttömyysolettamaan, niin syyttömyysolettamasta luopuminen tai poikkeaminen ei ole missään vaiheessa rikosprosessia mahdollista.³¹ Näin ollen syyttömyysolettama on oikeusprosessin periaatteena ja yksilön oikeusturvan rakentajana vahvin mahdollinen. Syyttömyysolettamasta luopuminen voisi näkemykseni mukaan viime kädessä johtaa siihen, että esitutkintaviranomaisilla ja syyttäjällä olisi mahdollisuus painostaa epäiltyä ja hankkia todisteita sellaisilla keinoilla, jotka asettaisivat epäillyn oikeusturvan vaakalaudalle oikeusprosessissa. Tämä voisi johtaa mielivaltaisiin keinoihin viranomaisten puolelta ja täten myöskään yksilön oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei toteutuisi. Viime kädessä syyttömyysolettamasta luopuminen voisi mielestäni johtaa myös vääriin tuomioihin viranomaisten painostuksen vuoksi. Tässä kohtaa on tärkeää huomata, että vaikka itsekriminointisuojan korostaminen ei jossakin tilanteessa johtuisikaan suoraan syyttömyysolettamasta niin itsekriminointisuojan toteutuminen edellyttää aina syyttömyysolettamaa. Kuvitellaan esimerkiksi sellainen tilanne, jossa syyttäjällä ei olisi ollenkaan asiassa näyttötaakkaa eli velvollisuutta osoittaa, että epäillyn syyllisyydelle on vähintään todennäköisiä syitä. Tällöin epäilty ei voisi pysyä asiassa vaiti.³²

²⁸ Jokela 2008, Luku I: Uuden rikosprosessin lähtökohdat ja tavoitteet, 1.4.3. Syyttömyysolettama.

²⁹ Launiala 2010, s. 3.

³⁰ Launiala 2010, s. 9.

³¹ Vatjus-Anttila 2021, s. 1041.

³² Vatjus-Anttila 2022, s. 25.

Syyttömyysolettaman periaate korostuu erityisesti esitutkinnassa, jossa keskiö on epäillyn rikoksen tapahtumainkulun selvittämisessä ja siinä, kuka rikoksen on tehnyt. Toisin sanoen on erittäin tärkeää, että yksilö tunnistaa syyttömyysolettamansa esitutkintavaiheessa, koska tässä vaiheessa prosessia pyritään selvittämään, onko koko rikosta edes tapahtunut ja ketkä ovat mahdollisia epäiltyjä. Luonnollisesti syyttömyysolettama korostuu epäillyn suhteen, joka on ollut syyllinen tekoon, mutta on yhtä tärkeää ymmärtää et samoin syyttömyysolettama koskee ja kuuluu myös syyttömälle henkilölle, sillä ilman syyttömyysolettamaa olisi aina riski siitä, että esitutkintaviranomaiset ja syyttäjät saattaisivat painostaa epäiltyä, vaikka epäilty olisi syytön. Näin ollen olettaen turvaa sitä, että syytöntä ei tuomittaisi tai vähintään, että syyttömän tuomitsemisen todennäköisyys olisi mahdollisimman pieni.³³

³³ Launiala 2010, s. 8–9.

3 Rikosprosessin funktiot

Rikosprosessin funktiot liittyvät rikosprosessin tavoitteisiin ja ylipäätään siihen, miksi rikosprosessi on olemassa.³⁴ Näin ollen rikosprosessilla on tietynlainen yhteiskunnallinen tavoite ja tehtävä. Oikeuskirjallisuudessa rikosprosessin funktioina on esitetty erilaisia tehtäviä ja tavoitteita ja ne saattavat vaihdella eri oikeustieteilijöiden välillä. Tässä kohtaa on myös erittäin tärkeää käydä rikosprosessin funktiot läpi, jotta syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin tarkoitus ja tehtävät yhteiskunnassamme nousevat selkeämmin esille. Haluan myös osoittaa mahdolliset ristiriidat rikosprosessin funktioiden ja syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeuden käynnin tavoitteiden välillä, sillä syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ongelmakohtat nousevat näin ollen paremmin esille. Helenius ym. nostavat kirjallisuudessa esille rikosprosessin funktioina *rikoksantorjuntafunktiot, oikeusturvafunktion, ohjausfunktion, kaksoisfunktion, oikeutta luovan funktion ja kontrollifunktion*.

Rikoksantorjuntafunktio viittaa siihen, että rikosprosessi olisi tarkoituksenmukainen ja se viime kädessä toteuttaisi rikosvastuuta.³⁵ Rikosvastuun toteuttaminen korostaa sitä, että rikoslakia on sovellettu tapauksessa asianmukaisesti ja aineellinen totuus on saatu selvitettyä. Rikosvastuun toteuttaminen on läheisesti myös yhteydessä rikosprosessin tehokkuuteen.³⁶ Rikosvastuun toteuttamisen voisi päätellä myös luovan läpinäkyvyyttä yhteiskunnassamme siitä näkökulmasta, että väärästä teosta rangaistaan ja syylliseksi todettu joutuu maksamaan teoistaan. Näin ollen muille viestitään, että rikollisista teoista joutuu vastuuseen.

Vaikka kaiken yllä esitetyn perusteella rikosprosessin pääasiallisena tehtävä vaikuttaisi olevan rikosvastuun toteuttaminen, niin myös yksilön oikeusturvasta huolehtiminen on tärkeä rikosprosessin funktio. Koska syytetyllä on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, erityisesti EIS:n 6 artiklan ja PL:n 21 §:n perusteella, nousee yksilön oikeusturva näkemykseni mukaan tärkeälle sijalle rikosprosessin funktioista. Yksilön *oikeusturvafunktio* sisältää myös syyttömyysolettaman, syyttömän suojaamisen periaatteen ja inhimilliseen kohteluun kuuluvien vähimmäisehtojen noudattamisen.³⁷ Näkemykseni mukaan oikeusturvan

³⁴ Launiala 2010, s. 3.

³⁵ Jokela 2008, Luku I: Uuden rikosprosessin lähtökohdat ja tavoitteet, 1.2.2. Rikosprosessin tehtävät ja tavoitteet.

³⁶ Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääajit ja tehtävät – Yksittäistapauksiin rajoittuva tarkastelu.

³⁷ Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääajit ja tehtävät – Rikosvastuun toteuttaminen.

takaaminen yksilölle ja erityisesti rikoksesta epäillylle auttaa myös luomaan luottamusta oikeusjärjestelmää kohtaan ja osaltaan varmasti ehkäisee myös väärää tuomioita, sillä syytetyllä on mahdollisuus puolustukseen ja oikeus tulla kuulluksi. Näin ollen on todennäköisempää, että saavutetaan oikeudenmukainen lopputulos kaikkien osapuolten kannalta. Menettelyn tulee täten turvata prosessuaalinen oikeudenmukaisuus ja samalla pyrkiä aineellisesti oikeaan lopputulokseen eettisesti hyväksyttävällä tavalla.³⁸ Koska siis rikosprosessin tarkoituksena on sekä oikeusturvan takaaminen yksilölle, että rikosvastuun toteutumisesta huolehtiminen, tarkoittaa se, että rikosprosessi sisältää myös *kaksoisfunktion*. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että *kaksoisfunktio* ei tarkoita suinkaan sitä, että yksilön oikeusturva ja rikosvastuun toteuttaminen sulkisivat toisensa pois, vaan funktiot pikemminkin täydentävät toisiaan ja painottuvat rikosprosessin eri vaiheissa eri tavalla.³⁹ Näkemykseni mukaan kuitenkin syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti voivat tuoda rikosprosessin *kaksoisfunktion* toteutumiseen poikkeuksen, johon palaan myöhemmin tutkielmassani.

Kuten jo yllä mainitsin, rikosprosessin tavoitteena on myös viestiä ihmisille, että vääristä teoista rangaistaan. Näin ollen rikosprosessilla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen sitä ohjaavasti. Rikosprosessilla on siis myös *ohjausfunktio*. *Ohjausfunktion* tavoitteena on se, että ihmiset pidättäytyisivät tekemästä rikoksia eli niin sanottu yleisestävä tavoite ja vaikutus. *Ohjausfunktio* liittyy läheisesti rangaistuksen pelotusvaikutukseen tai moraalialia ja yleistä lainkuuliaisuutta luovaan ja ylläpitävään vaikutukseen.⁴⁰

Rikosprosessilla on myös *oikeutta luova funktio* sellaisissa tapauksissa, joissa laista tai oikeuskäytännöstä ei suoraan löydy vastausta. Tilanteet saattavat olla kiperiäkin ja laille joudutaan antamaan viime kädessä tuomioistuimessa tulkinta.⁴¹ Näin ollen rikosprosessi voi myös luoda oikeutta tuomioistuimen tulkinnan kautta ja kehittää edelleen sitä.

Viimeisimpänä rikosprosessilla on myös *kontrollifunktio*, joka viittaa lakien jälkivalvontaan. Tämä viittaa siihen, että tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä

³⁸ Jokela 2008. Luku I: Uuden rikosprosessin lähtökohdat ja tavoitteet, 1.2.2. Rikosprosessin tehtävät ja tavoitteet.

³⁹ Virolainen – Vuorenää teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääajit ja tehtävät – Järjestelmien ja instituutioiden tarkastelu.

⁴⁰ Virolainen – Vuorenää teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääajit ja tehtävät – Järjestelmien ja instituutioiden tarkastelu.

⁴¹ Virolainen – Vuorenää teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääajit ja tehtävät – Järjestelmien ja instituutioiden tarkastelu.

ristiriidassa perustuslain kanssa. *Kontrollifunktio* on peräisin suoraan perustuslain 106 §:stä. *Kontrollifunktio* huolehtii myös itsessään esimerkiksi syytetyn oikeusturvasta rikosprosessissa ja syytetyllä on myös oikeus itse tehdä oikeudenkäynnissä väite siitä, että laki ei ole sopusoinnussa perusoikeuksien tai ihmisoikeuksien kanssa.⁴²

⁴² Virolainen – Vuorenpää teoksessa Vuorenpää ym. 2021, Luku I: Johdatus prosessioikeuteen, 2. Prosessin pääajit ja tehtävät – Järjestelmien ja instituutioiden tarkastelu.

4 Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti osana oikeusjärjestelmäämme

4.1 Syyteneuvottelun historiaa

Syyteneuvottelu otettiin Suomessa käyttöön vuoden 2015 alusta. Syyteneuvottelu on alun perin kehittynyt Yhdysvalloissa 1800-luvulta lähtien oikeuskäytännön mukana.

Yhdysvalloissa syyteneuvottelun käyttöönoton toivottiin nopeuttavan ja purkavan ruuhkia rikosasioiden käsittelyssä. Asiamäärät olivat kasvaneet ja samoin käsiteltävät jutut muuttuneet entistä hankalammiksi.⁴³ Yhdysvalloista syyteneuvottelu lähti vähitellen leviämään kohti Eurooppaa. Länsi-Euroopassa, esimerkiksi Saksassa syyteneuvottelu kehittyi noin 1980–1990-luvuilla. Tämän jälkeen syyteneuvottelu on levinnyt tasaisesti esimerkiksi Viroon, Latviaan, Norjaan, Venäjälle ja Tanskaan.⁴⁴ Toki menettelyt eroavat oikeudellisesti toisistaan esimerkiksi edellytysten ja toteutusten puolesta, mutta päämääränä kaikkialla on rikosprosessin tehostaminen ja kustannussäästöt.⁴⁵ Menettely näin ollen tähtää siihen, että epäilty tunnustaa syyllisyytensä ja täten saa jonkunlaisen huojennuksen rikosoikeudelliseen seuraamukseensa. Samalla prosessi on nopeampi ja tehokkaampi tunnustuksen vuoksi, sillä itse tunnustus toimii prosessissa todisteena.⁴⁶ Näin ollen esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana ei välttämättä tarvitse kerätä todisteita yhtä paljoa, mitä normaalissa rikosprosessissa pitäisi kerätä. Täten syyteneuvottelu on omiaan luomaan prosessisäästöjä ja nopeuttamaan asiamäärien käsittelyä, jonka vuoksi menettely on vähitellen levinnyt eri puolilla maailmaa.

4.1.1 Yhdysvallat syyteneuvottelun käyttöönoton suunnannäyttäjänä

Yhdysvalloissa syyteneuvottelua kutsutaan termillä *plea bargaining*. Menettely, sitä koskeva lainsäädäntö ja menettelyn sisältö vaihtelevat Yhdysvalloissa osavaltioittain, mutta lähtökohtaisesti menettelyssä vastaaja käy aina neuvotteluja syyttäjän kanssa koskien tekoaan ja mahdollista syytettä. Syyteneuvottelu johtaa *plea agreement* -termillä kutsuttuun sopimukseen, mikäli vastaaja ja syyttäjä pääsevät samaan käsitykseen asiassa. Siihen kirjataan

⁴³ Tuomala 2023, s. 17.

⁴⁴ Oikeus.fi 2014, Etusivu>Ajankohtaista >Tiedotteet>2014>Syyteneuvottelu mahdolliseksi ensi vuoden alusta.

⁴⁵ Tuomala 2023, s. 16–18.

⁴⁶ Ks. esim. Vatjus-Anttila 2022, s. 555–556: Vatjus-Anttila on esittänyt artikkelissaan, että nimenomaan tunnustus ja sen merkitys on syyteneuvottelussa ratkaisevassa asemassa, ja tätä kautta esitutkinta ja tuomioistuimessa esitettävä todistelu voidaan pitää vähäisenä; s. 560: Asianomistaja välttyy myös syyteneuvottelussa täysimittaisen rikosprosessin aiheuttamalta vaivalta, sillä syyteneuvottelu luo oikeudenkäynnistä ja todistelusta nopeampaa ja vaivattomampaa.

asian kuvaus tai syyte, johon vastaaja tulee ilmoittamaan syyllistyneensä tuomioistuimessa. Täten syyllisyyden tunnustamisen jälkeen, tuomioistuimessa siirrytään suoraan rangaistuksen määräämiseen eikä tunnustamisen tueksi tarvita mitään muuta todistelua tai näyttöä.⁴⁷ Suomessa kyseistä sopimusta vastaa tuomioesitys, joka edustaa sekä syyttäjän että vastaajan kannanottoa asiassa. Tuomioesitys lähtökohtaisesti rajaa tuomioistuimen harkintavallan tuomioesityksessä esitettyyn koskien tekoa. Lisäksi se edustaa syyttäjän sitoutumista lievennettyyn rangaistukseen.⁴⁸ Näin ollen tuomioesitys on enemmänkin syyttäjän ja vastaajan yhteisymmärrys asiasta eikä niinkään sopimus, jolla syyttäjä on houkutellut vastaajan lievempään tuomioon. Yleisesti syyteneuvottelu nähtiin aikaisemmin myös ainoastaan common law -oikeusjärjestelmien ominaispiirteenä, erityisesti siitä syystä, että se lähti leviämään Yhdysvalloista.⁴⁹ Vaikka syyteneuvottelu on lopulta levinnyt laajasti Yhdysvalloista myös civil law -maihin niin menettelyn toteutus eroaa laajasti eri maissa ja sitä sovelletaan eri rikoksiin riippuen syyteneuvottelun toteutustavasta.⁵⁰

Yhdysvalloissa syyteneuvottelut ovat todella yleisiä ja siellä suurin osa käsiteltävistä rikosasioista ratkaistaan syyteneuvottelun avulla.⁵¹ Esimerkiksi vuosina 2008–2012 noin 97 prosenttia kaikista käsiteltävistä asioista ratkaistiin Yhdysvalloissa syyteneuvottelun avulla.⁵² Yhdysvalloissa syyteneuvottelun hyödyntäminen eroaa kuitenkin Suomeen verrattuna siinä, että Yhdysvalloissa syyteneuvottelua voidaan soveltaa myös vakaviin rikoksiin, esimerkiksi tappoon tai murhaan sekä huumausainerikoksiin, joka Suomessa ei ole mahdollista. Tämä on omiaan vaikuttamaan näkemykseni mukaan saatuihin prosessisäästöihin; mitä useamman eri rikosnimikkeen osalta neuvottelua voi hyödyntää, sitä nopeampia ovat yleisesti rikosprosessien käsittelyajat ja näin ollen syyteneuvottelun hyödyntäminen Yhdysvalloissa tuo enemmän prosessin osalta säästöjä kuin esimerkiksi Suomessa.⁵³

Yhdysvalloissa on esitetty myös esiintyvän ongelmia syyteneuvottelusysteemin hyödyntämisen yhteydessä. Se on herättänyt jonkin verran negatiivista suhtautumista menettelyyn erityisesti siitä näkökulmasta, että sen on katsottu painostavan epäiltyjä valitsemaan syyteneuvottelun vaihtoehdon välttääkseen ns. vakavamman seurauksen ja

⁴⁷ Linna 2010, s. 195.

⁴⁸ Linna 2015, s. 424–425.

⁴⁹ Oikarinen 2012, s. 752.

⁵⁰ Tuomala 2023, s. 17.

⁵¹ Tuomala 2023, s. 17.

⁵² Harakka 2016, s. 30.

⁵³ Adelstein – Miceli 2001, s. 48.

tuomion. Samoin menettelyn on katsottu myös painostavan syyttömiä henkilöitä, jotka pakonomaisesti valitsevat syyteneuvottelun ja tekevät väärän tunnustamisen, koska pelkäävät normaalin prosessin johtavan myös vakavampaan seuraukseen.⁵⁴ Samoin menettelyn tähtääminen prosessieconomisuuteen on aiheuttanut sen, että tuomarin, puolustusasianajajan ja syyttäjän välille muodostuu ns. työryhmä, jossa tavoitteena on pikemminkin asioiden pikainen läpikäynti kuin se varmistaminen, että oikeus ja erityisesti epäillyn oikeusturva toteutuu riittävällä tasolla.⁵⁵

4.1.2 Suomen oikeusjärjestelmän tie syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoon

Suomen lainsäädännössä ei ole säädetty ennen vuotta 2015 syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välisen sopimisen ja siihen liittyvän tunnustamisen johdosta annettavasta lievemmästä tuomiosta.⁵⁶ Oikeusministeriö asetti työryhmän koskien mahdollisuutta selvittää syytteestä sopimista vuonna 2011. Tavoitteena oli saada aikaiseksi säännökset, jotka helpottaisivat viranomaisprosessien kohdentamista ja muutenkin tehostaisivat ja nopeuttaisivat viranomaisten toimintaa rikosprosessin äärellä. Tämä sisälsi esitutkinnan, syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn. Huomioon otettavaa tässä oli kuitenkin se, että sekä epäillyn, että asianomistajan oikeudet oli turvattava.⁵⁷ Lopulta uudet säädökset tulivat voimaan 1.1.2015.

Suomessa on suhtauduttu syyteneuvotteluun historian aikana kriittisesti. Kriittinen ajattelu on pohjautunut enimmäkseen siihen, että Suomessa on aina ollut voimassa *syytepakkoperiaate* eli lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997 (jäljempänä ROL) 1:6:n säännös siitä, että syyttäjän on aina nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syytä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.⁵⁸ Näkemykseni perusteella tämä pitää yllä tietynlaista turvaa ja luottamusta rikosprosessia ja tuomioistuinta kohtaan, sillä yksilöllä niin asianomistajalla kuin myös epäillyllä, on tietynlainen ennustettavuus rikosprosessista ja sen kulusta. Samoin kielteinen ajattelu kumpusi myös *virallisperiaatteesta*, jonka mukaan oikeussuojaa annetaan asianosaisille viran puolesta. Asianosaisten tahdolla ja vaatimuksilla ei ole tuomioistuinta sitovaa vaikutusta. Virallisperiaatteen vastakohtana tunnetaan siviiliproessin puolella niin kutsuttu *määräämisperiaate*.⁵⁹ Näin ollen syyteneuvottelun hyväksyminen osaksi Suomen

⁵⁴ Little – Simpson 2024, s. 1–2.

⁵⁵ Eisenstein – Jacob 1991, s. 105.

⁵⁶ Oikeus.fi 2014, Etusivu>Ajankohtaista >Tiedotteet>2014>Syyteneuvottelu mahdolliseksi ensi vuoden alusta.

⁵⁷ Oikarinen 2012, s. 724.

⁵⁸ Oikarinen 2012, s. 744.

⁵⁹ Oikarinen 2012, s.744–745.

oikeusjärjestelmää olisi ollut liian iso muutos eikä millään tavalla realistista, jos huomioidaan, että oikeusjärjestelmä rakentuu syytepakkoperiaatteen ja virallisperiaatteen varaan.

Esimerkiksi Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä (KOM 2003:3) otettiin kantaa siihen, että syyteneuvottelu ei sopisi arvolähtökohdiltaan ja toteutuksen kannalta suomalaiseen rikosoikeusjärjestelmään. Mietinnössä todettiin, että syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti voisivat erityisesti heikentää juuri vastaajan oikeusturvaa ja koko rikosprosessin ennaltaehkäisevän funktion toteutumista.⁶⁰

Näkemykseni mukaan kielteinen suhtautuminen syyteneuvottelun käyttöönottoon oli yllättävää, sillä Suomessa on ollut vuosituhannen ajan mahdollisuus rikoslain 39/1889 (jäljempänä RL) nojalla rangaistuksen lieventämiseen sen perusteella, että tekijä on pyrkinyt edistämään rikoksensa selvittämistä.⁶¹ Syyteneuvottelusääntelyn katsottiin silti tuovan suuria muutoksia Suomen rikosoikeudelliseen järjestelmään, sillä vanhempi sääntely ja rikoksentekijän pyrkimykset edistää rikoksensa selvittämistä eivät ennen syyteneuvottelun käyttöönottoa mahdollistaneet esitutkinnan rajoittamista tunnustuksen perusteella eikä asian käsittelemistä tunnustamisoikeudenkäynnissä, vaan tunnustus käsiteltiin normaalissa oikeudenkäynnissä. Näin ollen syyttäjä ei voinut antaa rikoksentekijälle mitään takeita siitä, että tunnustus tulee oikeudenkäyntivaiheessa vaikuttamaan hänen eduksensa.⁶² Toisin sanoen ennen syyteneuvottelun käyttöönottamista niin sanottu ”nopeutetut prosessit”, kuten rajoitettu esitutkinta tai tunnustamisoikeudenkäynti eivät olleet mahdollisia ja tämän vuoksi on mahdollista, että syyteneuvottelujärjestelmään suhtauduttiin negatiivisesti, vaikka rangaistuksen lieventäminen on melkein aina ollut mahdollista järjestelmässämme, mikäli tekijä on pyrkinyt edistämään rikoksensa selvittämistä. Esimerkiksi oikeusministeriön mietinnöissä 58/2012 syyteneuvottelusta osoitettiin huoli siitä, että prosessiekonomiset edut menisivät aineellisen totuuden selvittämisen ja lainkäytön uskottavuuden edelle.⁶³ Oikeuskirjallisuudessa on täten katsottu, että syyteneuvottelujärjestelmä on voimistanut Suomessa tehokkuusajattelun voimistumista ja ajautumista pois niin sanotusta aineellisesta totuudesta ja sen tavoittelemisesta. Tämän perusteella syyteneuvottelu onkin vienyt suomalaista rikosprosessia kohti oikeudenmukaisuutta, jossa neuvottelemisella on suurempi

⁶⁰ KOM 2003:3, s. 298–299.

⁶¹ RL:n 6:6:n kohta 3: Rangaistuksen lieventämisperusteita ovat tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä; - -

⁶² Vatjus-Anttila 2023, s. 131–132.

⁶³ OMTR 58/2012, s. 14.

rooli.⁶⁴ Lisäksi oikeusministeriön mietinnössä 58/2012 nostettiin huolta myös yhdenvertaisuuden toteutumisesta; esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies oli katsonut, että rikosoikeudellisen järjestelmän keskeisimmät kulmakivet eli ennustettavuus ja yhdenvertaisuus kokisivat syyteneuvottelun käyttöönoton vuoksi merkittävän eroosion. Samoin mietinnössä esitettiin, että kun lievennykset koskevat vain tiettyjä rikoksia, niin myös PL:n 6 §:n vaatimus yhdenvertaisuudesta lain edessä voi osoittautua ongelmalliseksi.⁶⁵

Valtakunnansyyttäjä *Matti Kuusimäellä* oli kuitenkin erittäin iso vaikutus syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin voimaantumiseen osaksi Suomen oikeusjärjestelmää. Kuusimäki toi esiin eduskunnan perustuslakivaliokunnalle oikeudenkäyntien viivästymisen ja prosessin keston. Samoin korkeimman oikeuden presidentti *Pauliine Koskelo* toi esiin eduskunnan perustuslakivaliokunnalle syyteneuvottelut esimerkkinä muualta Euroopasta, ja korosti erityisesti sitä, miten on tärkeää huomata lainsäädännön kehittämistarpeet, silloin kun oikeusjärjestelmän kantokyky on pettämässä. Kuusimäen ja Koskelon puheenvuorojen jälkeen lainsäädäntöä syyteneuvottelusta alettiin vihdoin valmistelemaan vuonna 2010, kun *Jaakko Rautio* laati arvomuistion syyteneuvotteluun liittyen tuoden esille Länsi-Euroopassa käytössä olevia järjestelmiä ja puolesta-vastaan argumentteja sen osalta.⁶⁶

4.2 Syyteneuvottelu

Syyteneuvottelu on edellä esitetyn perusteella suomalainen ajatus Yhdysvaltojen *plea bargainista*. Menettelyn ajatus kulminoituu kevennettyyn rikosprosessiin, jossa rikoksesta epäillyn tai syytetyn tunnustaessa tekonsa, hänen rangaistustaan kevennetään. Kevennys koskee ainoastaan rikoksesta epäillyn tai syytetyn omia rikoksia. Syyteneuvottelun pääasiallisena ajatuksena oli, että syyttäjien, esitutkintaviranomaisten ja tuomioistuinten resursseja säästetään ja syyteneuvottelu näin ollen toisi kustannustehokkuutta prosessiin.⁶⁷ Syyteneuvottelu voi täten nopeuttaa rikoksen käsittelyä huomattavasti, etenkin, jos tunnustus tapahtuu heti rikosprosessin alussa. Lähtökohtaisesti menettely on tarkoitettu sellaisiin tapauksiin, joissa siitä voidaan arvioida olevan eniten hyötyä esitutkintaviranomaisten, syyttäjän ja tuomioistuimen resurssien kohdentamisen kannalta.⁶⁸ Näin ollen olisi perusteltua

⁶⁴ Saranpää teoksessa Linna 2017, s. 315.

⁶⁵ OMTR 58/2012, s. 12–14.

⁶⁶ Oikarinen 2012, s. 745–746.

⁶⁷ Lappalainen – Hupli teoksessa Vuorenperä ym. 2021, Luku XI: Erityiset prosessilajit ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu, 2. Erityisiä rikosprosessilajeja – Syyteneuvottelu.

⁶⁸ Oikeus 2014, Etusivu>Ajankohtaista>Tiedotteet>2014>Syyteneuvottelu mahdolliseksi ensi vuoden alusta.

tulkita, että syyteneuvottelua käytettäisiin ensisijaisesti laajoissa rikosten sarjoissa tai vyyhdeissä. Tämän vuoksi syyteneuvottelua ei ole kuitenkaan mahdollista hyödyntää kaikissa rikostunnusmerkistöissä. Esimerkiksi sakkoasian käsittely syyteneuvotteluna ei välttämättä hyödyntäisi viranomaisia mitenkään resurssien näkökulmasta. Syyteneuvottelun käynnistäminen edellyttää näin ollen asian laadun, prosessiekonomisten näkökohtien ja mahdolliseen epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvien osallisuuskysymysten huomioimista.⁶⁹

Syyteneuvottelusta, rikoksen selvittämiseen myötävaikuttamisesta ja rikoksen tunnustamisesta säädetään ETL:n 3:10a:ssa ja ROL:n 1:8–12:ssä ja 5b luvussa sekä RL:n 6:8a:ssä ja 8:3a:ssä.

4.2.1 Esitutkintalaki

ETL:n 3:10:n mukaan, jos esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan. Samassa pykälässä säädetään vielä lievennetyn rangaistusasteikon vaatimisesta syyttäjän toimesta epäilyssä teossa, mikäli esitutkintaa rajoitetaan tunnustuksen perusteella. Syyttäjä voi vaatia lievennetyn rangaistusasteikon käyttämistä myös silloin, kun tutkittavana on vain yksi rikos ja epäilty on edistänyt sen selvittämistä tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osin. Mikäli esitutkinnassa menetellään yllä esitetyllä tavalla, seuraavaksi järjestetään syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen yhteinen neuvottelu ja laaditaan tuomioesitys sen perusteella noudattaen ROL:n 1:10-10a:ta.

4.2.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja rikoslaki

ROL:n 1:8:n mukaisesti jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte

⁶⁹ Saranpää teoksessa Linna 2017, s. 310.

on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii. Kyseinen pykälä näin ollen asettaa raamit syytteen nostamisen ja syyteneuvottelun hyödyntämiselle tapauksissa, jossa epäilty on epäiltynä useammasta rikoksesta. Epäilty tulee siis tunnustaa tekemänsä rikos, mutta laki on hieman epäselvä sen osalta, että onko epäillyn tunnustettava myös ne teot, joista syyttäjä sitoutuu tekemään ROL:n 1:8:2:n mukaisen syyttämättäjättämispäätöksen osana syyteneuvotteluita. ROL:n 1:8 nimittäin viittaa siihen, että yhdenkin teon tunnustaminen saattaa johtaa useamman muun teon syyttämättä jättämiseen, ilman että epäilty olisi niitä tunnustanut. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin esitetty tähän vastauksena, että syyteneuvottelun tulos voi olla lopulta tietynlainen iso kokonaisuus, jossa epäilty on tunnustanut osan teoista ja osan teoista hän on jättänyt tunnustamatta, kunhan nimenomaan syyksiluettava teko tai teot on tunnustettu. Esimerkkinä voi pohtia vaikkapa isoa talousrikoskokonaisuutta, joka rakentuu petoksesta, rahanpesusta, kirjanpitorikoksesta ja veropetoksesta. Vaikka siis syyttämättäjättämispäätöksen kohteena olevaa tekoa ei olisi tunnustettu, se ei vaikuta syyttäjän päätöksen sitovuuteen koskien syyteneuvotteluita.⁷⁰

Esitutinnan ja syyteharkinnan jälkeen syyttäjä ryhtyy toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi ja sen käsittelemiseksi tunnustamisoikeudenkäynniksi nimetyssä oikeudenkäynnissä, jos 1) epäilystä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta, ei kuitenkaan RL:n 20:1, 3–5, 9, 14, 16 ja 18 §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7–15 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta; ja 2) hän katsoo asian käsittelyn tunnustamisoikeudenkäynnissä perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä mainitussa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädettyssä järjestyksessä käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset.

Tuomioesitys asiassa voidaan tehdä, kun 1) asianomaisesta rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja tunnustaa epäillyn rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä; 2) syyttäjä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksiluettavasta rikoksesta ja 3) asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa, tai suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tuomioesityksessä syyttäjä sitoutuu lisäksi vaatimaan rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti ja voi edellä jo mainitun tavoin sitoutua jättämään syytteen

⁷⁰ Linna 2015, s. 423.

nostamatta yhdestä tai useammasta epäilystä rikoksesta. Tuomioesitys tulee laatia kirjallisesti ja osapuolten on se allekirjoitettava ja päivättävä. Lisäksi tuomioesityksessä syyttäjä voi ilmoittaa kantansa tuomittavan rangaistuksen lajiin ja määrään.⁷¹ Kun syyttäjä toteaa, että rikoksessa voi tulla kyseeseen syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti, syyttäjän tulee neuvotella epäillyn tai rikosasian vastaajan kanssa tuomioesityksen tekemisestä. Tarvittaessa syyttäjän on myös selvitettävä, suostuuko asianomistaja asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä.⁷² Kyseissä neuvottelussa epäillyllä tai vastaajalla on yhtä lailla oikeus avustajaan kuin normaalissakin rikosprosessissa.⁷³ Neuvottelussa on syyttäjän lisäksi oltava läsnä epäilty tai vastaaja ja hänen avustajansa. Syyttäjä voi myös kutsua asianomistajan mukaan, jos se on eduksi asian käsittelylle.⁷⁴ Kun syyttäjä saa tuomioesityksen valmiiksi, se on toimitettava esitutkinta-aineistoinen tuomioistuimelle ilman aiheutonta viivytystä.⁷⁵ Mikäli rikosasian vastaaja suostuu syyteneuvotteluun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin vasta jo syytteen nostamisen jälkeen, syyttäjän tulee tehdä asiasta edellä esitetyn tavoin tuomioesitys ja toimittaa se tuomioistuimelle ennen asian pääkäsittelyn aloittamista. Näin ollen tuomioistuin keskeyttää syytteen käsittelyn.⁷⁶

4.2.3 Rikosvastuun huojennus

RL:n 6:8a:n mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen siten kuin ROL:n 1:10:ssä ja 10a:ssä ja 5 b luvussa sekä ETL:n 3:10a:ssä säädetään. Määrättäessä rangaistusta tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannesta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määrääjäksi, tuomioistuin voi määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisiä syitä. Lisäksi syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta jostakin teosta ROL:n 1:8.2:n nojalla. ETL:n 3:10a:ssa säädettyillä edellytyksillä on mahdollista myös rajoittaa esitutkintaa.

Yllä esitetyn perusteella tunnustettu rikos auttaa 1) esitutkinnan rajoittamiseen, jolloin rangaistus määrätään lievennetyltä asteikolta, 2) syyttämättä jättämiseen osasta teoista, jolloin

⁷¹ ROL 1:10

⁷² ROL 1:10a.1

⁷³ ROL 1:10a.2

⁷⁴ ROL 1:10a.3

⁷⁵ ROL 1:10.4

⁷⁶ ROL 1:10.5

rangaistus määrätään myös lievennetyltä asteikolta ja/tai 3) rangaistuksen määräämiseen lievennetyltä asteikolta, mutta ilman esitutkinnan rajoittamista tai syyttämättä jättämistä. Mahdollista on myös samassa asiassa esitutkinnan rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja rangaistuksen määrääminen lievennetyltä asteikolta.⁷⁷ Toisin sanoen nämä edellä esitetyt kombinaatiot tuomioesitykseen ovat ainoita mahdollisia ratkaisuja ja muuta neuvotteluvaraa näiden kombinaatioiden ulkopuolella ei ole. Esimerkiksi neuvottelujen kohteena eivät ole rangaistusten lisäksi muut rikosten seuraamukset. Sellaisista oheisseuraamuksista, jotka tuomioistuimien tuomitsee viran puolesta, ei myöskään voi neuvotella.⁷⁸

4.2.4 Syyteneuvottelun hyödyntämisestä

ROL:n 1:10.1:in 1 kohdassa määritellään rikokset, joihin syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä voidaan hyödyntää. Asia voidaan käsitellä syyteneuvotteluna ja tunnustamisoikeudenkäynnissä, mikäli epäilystä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta. Kyseinen lainkohta myös määrittelee rikokset, joihin syyteneuvottelua tai tunnustamisoikeudenkäyntiä ei voida hyödyntää, vaikka rikoksesta olisikin määrätty kuusi vuotta vankeutta enimmäisrangaistukseksi. Näitä ovat esimerkiksi seksuaalirikokset, jotka loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai kohdistuvat lapsiin sekä erilaiset henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset kuten pahoinpitely, lapsensurma, kuolemantuottamus, vammantuottamus, vaaran aiheuttaminen, heitteillepano ja pelastustoimen laiminlyönti. Myöskään törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua ei voida siirtää syyteneuvottelun piiriin, vaikka epäilty tunnustaisikin rikoksen.⁷⁹

Kuten edellä toin esiin, syyteneuvottelua hyödynnetään yleensä rikoksissa, jotka ovat laajoja ja etenkin silloin kun epäilty rikos koostuu monista eri teoista. On esitetty, että eniten syyteneuvottelusta on hyötyä sellaisissa rikoksissa, jotka ovat vaikeasti selvitettävissä ja laajoja. Syyteneuvottelu soveltuu siis erityisesti rikoksiin, jotka tehdään hyötymistarkoituksessa ja joiden sisällä on monimutkaisia järjestelyitä kuten esimerkiksi talousrikoksiin.⁸⁰ Alun perin syyteneuvottelua ehdotettiin Suomeen erityisesti juuri talousrikosten käsittelyyn liittyvien resurssiongelmien vuoksi.⁸¹ Vuoden 2011 työryhmässä todettiin, että sen aikainen esitutkintalainsäädäntö oli myös joustamaton nimenomaan

⁷⁷ Linna 2015, s. 423.

⁷⁸ Linna 2015, s. 434.

⁷⁹ ROL 1:10.1 kohta 1

⁸⁰ Oikeus 2014, Etusivu>Ajankohtaista>Tiedotteet>2014>Syyteneuvottelu mahdolliseksi ensi vuoden alusta.

⁸¹ OMTR 26/2012, s. 43.

talousrikosasioissa. Lisäksi työryhmässä esitettiin pohdintaa prosessiekonomian kannalta erityisesti talousrikoksien osalta, jotka vievät paljon aikaa ja resursseja esitutkinnassa, koska ne muodostavat useimmiten vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden, joka koostuu päärikoksista ja niihin liittyvistä lievemmistä teoista.⁸²

Kaiken kaikkiaan syyteneuvottelua hyödynnetään Suomessa tällä hetkellä vähän ja myös paljon ennakoitua vähemmän. Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemässä tutkimuksessa todetaan, että neuvotteluun liittyviä tunnustamisoikeudenkäyntejä on pidetty Suomessa vuosittain noin 40–85. Lakia säädettäessä taas arvioitiin, että menettelyä tulisi soveltamaan vuosittain noin 500 tapauksessa. Syyteneuvottelu on ollut vuodesta 2015 asti mahdollinen, ja tutkimuksessa seurattiinkin sen hyödyntämistä vuosien 2015–2022 välillä. Eniten syyteneuvotteluja käytiin Etelä- ja Varsinais-Suomen alueilla sekä Satakunnassa ja Pirkanmaalla. Muualla Suomessa menettelyn hyödyntäminen on ollut paljon vähäisempää. Helsingin käräjäoikeudessa kuitenkin menettelyn hyödyntäminen ja tunnustamisoikeudenkäynnit ovat olleet yleisimpiä ja reilu kolmannes kaikista tunnustamisoikeudenkäynneistä oli pidetty Helsingin käräjäoikeudessa.⁸³

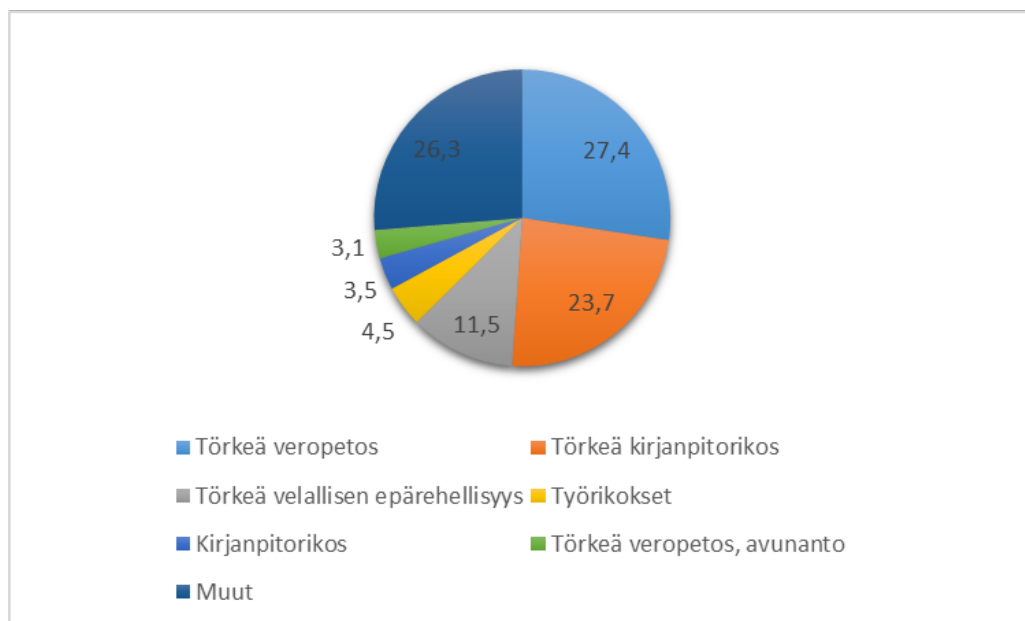
Samaisessa tutkimuksessa tutkittiin myös eri rikosnimikkeitä, joissa syyteneuvottelua hyödynnettiin. Kuten edellä mainitsin, oikeusministeriön työryhmissä arvioitiin, että syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä tulisi hyödyntämään monimutkaisissa talousrikoksissa. Kuvio 1 selkeyttää syyteneuvottelun hyödyntämistä rikosnimikkeittäin vuosina 2015–2022. Kuvio 1 näkee, että tunnustamisoikeudenkäynneissä käsitellyissä tapauksissa päärikoksena oli yleisimmin törkeä veropetos tai törkeä kirjanpitorikos. Lisäksi yleisiä päärikoksia olivat tarkastelujaksolla myös törkeä velallisen epärehellisyys ja kirjanpitorikos. Talousrikosten lisäksi menettelyä hyödynnettiin varkauksissa ja erilaisissa työrikoksissa, mutta näiden osuus oli paljon vähäisempi verrattuna talousrikoksiin.⁸⁴ Kuvio 2 selkeyttää entisestään törkeän veropetoksen ja törkeän kirjanpitorikoksen kokonaismäärää kaikista päärikoksista, josta näkee miten ne jakautuvat eri vuosien mukaan vuodesta 2015 vuoteen 2022. Erityisesti kuvio 2 näkee, että törkeän veropetoksen osalta syyteneuvottelua

⁸² OMTR 26/2012, s. 37.

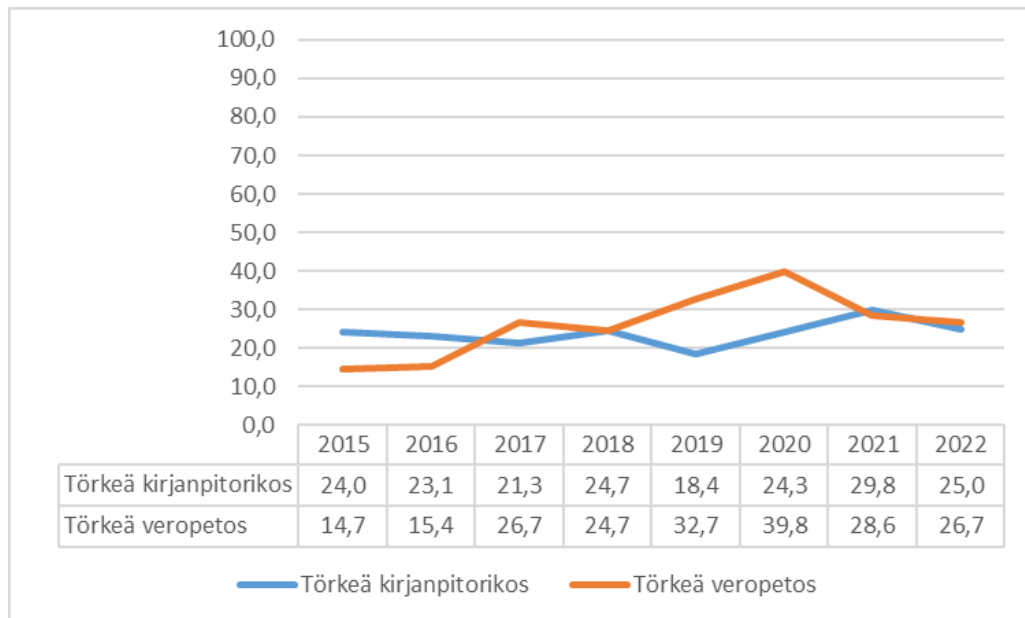
⁸³ Kuusisto Mäkelä – Komulainen 2024, Etusivu>Uutiset ja tiedotteet>Syyteneuvottelua käytetään Suomessa vähän, mutta menettely voi lieventää rangaistusta huomattavasti.

⁸⁴ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s. 26.

on alettu hyödyntämään reilusti enemmän viime vuosina verrattuna siihen, kun syyteneuvottelu otettiin käyttöön.

Kuvio 1: Syyteneuvottelun hyödyntäminen vuosina 2015–2022 rikosnimikkeittäin. Kuvio: Frida Emilia Kuusisto Mäkelä.

Kuvio 2: Törkeän veropetoksen ja törkeän kirjanpitorikoksen prosentuaalinen osuus kaikista päär rikoksista syyteneuvottelussa vuosina 2015–2022. Kuvio: Frida Emilia Kuusisto Mäkelä.

4.3 Tunnustamisoikeudenkäynti

Normaalisti rikosprosessi päättyisi käräjäoikeudessa pidettyyn suulliseen käsittelyyn eli oikeudenkäyntiin, jonka perusteella tuomioistuin antaa asiassa tuomion tai toisaalta hylkää syytteen. Toki on mahdollista, että prosessi jatkuu vielä hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessaakin, mikäli tuomiosta valitetaan. Tunnustamisoikeudenkäynti tulee ainoastaan kyseeseen silloin, kun asia päätetään käsitellä syyteneuvottelussa. Syyteneuvottelun tavoite on näin ollen esitutkinnasta alkaen käsitellä asia tunnustamisoikeudenkäynnissä, jonka myös oletetaan jäävän asian ainoaksi käsittelyksi tuomioistuimessa. Oikeuskirjallisuudessa on jopa esitetty, että syyteneuvottelun tavoitteissa on epäonnistuttu, mikäli tunnustamisoikeudenkäynnin jälkeen asian käsittely jatkuu muutoksenhaun kautta tai asia siirtyy käsiteltäväksi käräjäoikeuteen tavallisena syyteasiana.⁸⁵

ROL:n 5b:1.2:n perusteella tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellään edellä mainittu ja esitelty syyttäjän tuomioesitys. Tunnustamisoikeudenkäynnistä säädetään ROL:n 5b luvussa, mutta muilta kuin 5b luvussa säädetyiltä osin siihen sovelletaan myös normaaleja rikosoikeudenkäynnin säännöksiä eli normaaleja prosessuaalisia säännöksiä ja periaatteita. Tuomioesitys voidaan käsitellä pääkäsittelyä toimittamatta tai pääkäsittelyn yhteydessä. Tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellään myös lisäksi muut rikokseen perustuvat vaatimukset normaalisti.⁸⁶ On huomattava, että tunnustamisoikeudenkäynti on pidettävä 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta. Samoin, jos tunnustamisoikeudenkäynti peruutetaan, uusi on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona se oli tarkoitus toimittaa.⁸⁷ Sekä syyttäjän, että vastaajan on oltava henkilökohtaisesti paikalla tunnustamisoikeudenkäynnissä.⁸⁸ Täten myös tunnustamisoikeudenkäynti on suullista, välitöntä ja keskitettyä.

Tunnustamisoikeudenkäynti etenee niin, että syyttäjä esittelee tuomioesityksen sisällön ja muut siihen liittyvät seikat sekä esittelee myös esitutkinta-aineiston. Tuomioistuin varmistaa edelleen vastaajalta oikeudenkäynnissä, suostuuko vastaaja asian käsittelyyn ja ymmärtääkö hän tuomioesityksen sisällön ja merkityksen ja vastaako se hänen tarkoitustaan. Vastaajalla on muutenkin tilaisuus lausua tuomioesityksestä ja esitutkinta-aineistosta. Asianomistajalle varataan myös tilaisuus lausua tuomioesityksestä. Tämän jälkeen oikeudenkäynnissä

⁸⁵ Oikarinen 2017, s. 146.

⁸⁶ ROL 5b:1

⁸⁷ ROL 5b:2

⁸⁸ ROL 5b:2.2

käsitellään muut vaatimukset, jotka liittyvät samaan rikokseen ja lopuksi asianosaisille annetaan tilaisuus esittää loppulausuntonsa.⁸⁹

Lopuksi tuomioistuin antaa tuomionsa. Asiassa on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos vastaaja on edelleen antanut tunnustamisoikeudenkäynnissä vaaditun tunnustuksen ja suostumuksen asian käsittelyyn menettelyssä, eikä kyseisen tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä, kun otetaan huomioon myös esitutkinta-aineiston materiaali. Tuomioistuimen tulee myös lukea syyksi kyseinen rikos tuomioesityksen mukaisesti ja esityksen hyväksymiselle ei saa olla muutoinkaan estettä.⁹⁰

4.4 Syyttäjän rooli syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä

Syyttäjällä on erittäin keskeinen rooli rikosprosessissa ja luonnollisesti tämä tarkoittaa sitä, että myös syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä syyttäjän rooli on merkittävä. Syyttäjän tehtävä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta. Syyttäjä päättää esitutkinnan päättymisen jälkeen hänen vastuullaan olevassa syyteharkinnassa, onko rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi todennäköisiä syitä. Mikäli syyllisyyden tueksi on todennäköisiä syitä, niin syyttäjän on nostettava syyte, jollei syyttäjä katso, että asiassa voidaan tehdä syyttämättäjäätämispäätös. ROL:n 1:10a:n ja 5b:n perusteella syyttäjä voi käsitellä asian tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyttäjän tehtävänä on näin ollen syyteen ajaminen ja syyttäjä on päävastuussa asian selvittämisestä tuomioistuimessa.⁹¹

Syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä poiketaan normaalista rikosprosessista ja tämä on omiaan myös johtamaan siihen, että syyttäjän tehtävät ja toimivaltuudet täten kasvavat ja muuttuvat monimutkaisimmiksi. Tämä johtuu siitä, että tunnustaminen saa aikaan sen, että epäillyn oikeusturva konkretisoituu yleensä jo prosessin alkuvaiheessa, jolloin syyttäjän rooli ja vastuu korostuvat liittyen esitutkinnan ja syyteharkinnan oikeudenmukaisuuteen ja sujuvuuteen.⁹² Syyttäjän on siis huolehdittava entistä paremmin tässä kohtaa esitutkinnan laadusta, syyteharkinnasta ja erityisesti siitä, että prosessissa toteutettaisiin syyteneuvottelun ydintehtävää, joka on prosessiekonomisuus.

⁸⁹ ROL 5b:3

⁹⁰ ROL 5b:4

⁹¹ Lappalainen – Hupli teoksessa Vuorenää ym. 2021, Luku III: Asianosaiset ja prosessuaalinen edustus, 1. Asianosaiset – Syyteharkinta.

⁹² Oikarinen 2017, s. 17.

Syyttäjällä on lähtökohtaisesti valta päättää syyteneuvottelun aloittamisesta erityisesti syyteharkinnan yhteydessä, jolloin syyttäjä arvioi tuomioesityksen laatimista ja tunnustamisoikeudenkäynnin järjestämistä punniten niitä prosessiekonomisiin etuihin verrattuna asian käsittelyyn tavanomaisessa rikosprosessissa. Syyttäjän on arvioitava prosessiekonomisia säästöjä silloinkin, kun aloite tunnustamiseen tulee suoraan epäiltyä itseltään tai hänen avustajaltaan.⁹³ Myös esitutkinnan aikana päätös syyteneuvottelun järjestämisestä on syyttäjällä.⁹⁴

Syyttäjällä on velvollisuus aineellisen totuuden selvittämisessä. Tästä huolimatta syyttäjä voi kuitenkin rajata syytteen ulkopuolelle syyteneuvottelussa esimerkiksi vanhempia osatekoja, jos epäilty tunnustaa pääosan rikoksista menettelyssä.⁹⁵ Syyttäjän ei kuitenkaan ole mahdollista neuvotella epäillyn kanssa tunnusmerkistötekijöistä tai soveltuvasta rikosnimikkeestä tekoon. Neuvottelun sisältönä on ainoastaan se, tunnustaako epäilty rikoksen, josta syyttäjä voisi nostaa syytteen.⁹⁶ Syyteneuvottelussa näin ollen korostuu syyttäjän rooli ja erityisesti esitutkintavaiheessa syyttäjällä on normaalista rikosprosessista poiketen laajempi rooli erityisesti epäillyn oikeusturvan huolehtimisesta. Lisäksi syyttäjän tulee oikeanlaisen puolustautumisen turvaamiseksi neuvotella epäillyn kanssa ainoastaan aina avustajan läsnä ollessa.⁹⁷ Tämä täten korostaa syyttäjän oikeusturvasta huolehtimisvelvollisuutta ja toisaalta antaa syyttäjälle enemmän vuorovaikutuksellisen roolin kuin normaalissa rikosprosessissa.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä taas syyttäjän rooli on kapeampi kuin normaalissa oikeudenkäynnissä. Kun vastaaja myöntää syyllisyytensä niin tarve laajalle ja yksityiskohtaiselle syyttäjän pitämälle asiaesittelylle oikeudenkäynnissä on tarpeeton, sillä jo itsessään vastaajan tunnustus nopeuttaa prosessia eikä vaihtoehtoisten syytteiden esittämiselle ole tarvetta.⁹⁸ Tunnustamisoikeudenkäynnissä syyttäjällä on kuitenkin tavallista asiaesittelyä laajempi ja yksityiskohtaisempi näytön selostaminen esitutkinta-aineiston pohjalta, sillä suullista todistelua ei oteta oikeudenkäynnissä vastaan.⁹⁹ Tämä toisaalta on omiaan parantamaan vastaajan oikeusturvaa tunnustamisoikeudenkäynnin aikana, sillä

⁹³ Oikarinen 2017, s. 18.

⁹⁴ Oikarinen 2017, s.17.

⁹⁵ HE 58/2013, s. 21.

⁹⁶ Oikarinen 2017, s. 18.

⁹⁷ Oikarinen 2017, s. 19.

⁹⁸ Oikarinen 2017, s.158.

⁹⁹ Oikarinen 2017, s. 159.

tuomioistuimen on pystyttävä sen perusteella arvioimaan vastaajan tunnustuksen oikeellisuutta. Näin ollen todennäköisyys väärän tunnustuksen osalta laskee. Samoin syyttäjän on nostettava tunnustamisoikeudenkäynnissä esille vain sellaista näyttöä, josta vastaaja on tietoinen ja joka on esitelty vastaajalle syyteneuvottelussa.¹⁰⁰ Tämäkin on omiaan parantamaan vastaajan oikeusturvaa menettelyssä, sillä vastaajalla on ennakkokäsitys, johon varautua.

¹⁰⁰ Oikarinen 2017, s. 160.

5 Ongelmakohdat syyteneuvottelussa

5.1 Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin ydintehtävän toteutuminen

Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin käyttöönoton myötä tarkoituksena oli toteuttaa paremmin prosessiekonomisuutta. Vuoden 2013 hallituksen esityksessä syyteneuvottelun käyttöönotosta esitettiin oikeudenkäynnin kesto yhdeksi ongelmakohdaksi Suomessa. Oikeudenkäyntien kesto on pyritty jo ennen tätä puuttamaan erilaisin keinoin, esimerkiksi säätämällä tuomioistuinlaitokselle velvollisuus korvaukseen vastaajalle lain oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä 362/2009 mukaisesti, mikäli oikeudenkäynti viivästyy. Lisäksi pitkään kestäneissä rikosasioissa hyvitys voidaan toteuttaa myös rangaistusta lieventämällä.¹⁰¹ Näistäkin uudistuksista huolimatta käsittelyajat ovat pidentyneet tuomioistuimissa vuosien varrella ja tämä on aiheuttanut muun muassa *access to justice* -periaatteen eli oikeudenkäyntiin pääsemisen vaarantumista.

Keskimääräinen käsittelyaika rikoksen tekopäivästä lainvoimaiseen tuomioon syyteneuvottelun käyttöönottoa pohdittaessa vuonna 2010 oli 10 kuukautta. Kuitenkin esimerkiksi törkeitä talousrikoksia kuten törkeää veropetosta käsiteltiin samana vuonna keskimäärin yli neljä vuotta ennen käräjäoikeuden antamaa tuomiota. Tällaisissa tapauksissa esitutkinta oli kestänyt kyseisestä ajasta yli puolet. Samoin vuonna 2010 ratkaistiin lähes 600 rikosasiaa, joita oli käsitelty yli viisi vuotta.¹⁰² Tuomioistuinlaitoksen tekemän selvityksen mukaan vuonna 2022 yleisissä tuomioistuimissa keskimääräiset käsittelyajat olivat kasvussa ja esimerkiksi keskimääräinen käsittelyaika rikosasioissa sen vireille tultua käräjäoikeuteen, oli kuusi kuukautta, kun vuonna 2012 käsittelyaika oli alle neljä kuukautta. Viime vuosina käsittelyaika asian saapumisesta tuomioistuimeen on siis kasvanut melkein vuosittain.¹⁰³ Näin ollen ainakaan lukujen perusteella syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin käyttöönotolla ei ole ollut minkäänlaista vaikutusta rikosasioiden käsittelyaikoihin, vaikka menettelyn käyttöönotto liittyi nimenomaisesti rikosasioiden pitkiin käsittelyaikoihin, joihin sen toivottiin tuovan helpotusta.

¹⁰¹ HE 58/2013, s. 9.

¹⁰² HE 58/2013, s. 9.

¹⁰³ Tuomioistuinvirasto 2023, Etusivu>Ajankohtaista >Tiedotteet ja uutiset >Tiedotteet ja uutiset 2023>Vuonna 2022 tuomioistuinten vireillä olevien asioiden määrät pysyivät edelleen korkealla tasolla.

5.1.1 Tunnustus ja käsittelyn nopeutuminen

Syyteneuvottelussa on keskiössä epäillyn tunnustus omasta syyllisyydestään. Erityisesti tunnustuksen merkitys rangaistuksen mittaamisessa ja lieventämisessä nousee syyteneuvottelussa esille. Tunnustus vaikuttaa suoraan oikeudenkäynnissä esiintyvän todistelun laajuuteen, koska tunnustus on lähtökohtaisesti erittäin merkittävä todiste yksinään. Esimerkiksi pienemmissä rikoksissa se voi riittää riittäväksi näytöksi syyksilukevalle tuomiolle.¹⁰⁴ Näin ollen tämä vaikuttaa suoraan koko rikosprosessin ja oikeudenkäynnin kestoon. Tämän perusteella voisi päätellä, että mitä aikaisemmassa vaiheessa rikosprosessia tunnustus tapahtuu, sitä enemmän syyteneuvottelu toteuttaa prosessiekonomisuutta. Esimerkiksi jo esitutkintavaiheessa tapahtuva tunnustus nostaa mielestäni kysymyksen siitä, onko edes järkevää kerätä todisteita teosta, koska tunnustus, joka tehdään esitutkintavaiheessa, nähdään vahvana osoituksena syyllisyydestä. Tämän perusteella epäillyn tai vastaajan kannalta asian käsittely nopeutuu ja oikeudenkäynnistä aiheutuvien kulujen määrä vähenee, sillä asianomistaja välttyy täysimittaiselta rikosprosessilta, koska normaalia pääkäsittelyä ei toimiteta syyteneuvottelussa.¹⁰⁵ Näin ollen prosessiekonomisuus toteutuu keventämällä oikeudenkäyntimenettelyä ja tutkintaa sekä sen laajuutta ja siihen käytettyä aikaa.

Jo hallituksen esityksessä esitettiin, että syyteneuvottelun käyttöönoton myötä poliisi, syyttäjä ja tuomioistuimien voisivat kohdentaa hallitusti resurssejaan muualle ja niin, että asioiden käsitteleminen ei viivästyisi, syyteoikeudet eivät vanhentuisi ja resursseja voisi suunnata täten enemmän vakavien rikosasioiden käsittelyyn.¹⁰⁶ Jos pohditaan tämän kannalta esimerkiksi talousrikosta, johon liittyy pääteko ja päätekoa lievempiä tekoja niin kyseisen kokonaisuuden tutkiminen esitutkinnassa voi olla erittäin aikaa vievää, mistä seuraa se että koko oikeusprosessin kokonaiskesto pitenee. Syyteneuvottelu mahdollistaa ROL:n 1:10:n nojalla, että osan lievemmistä ja vähäisemmistä teoista voi jättää tutkimatta, mikäli kyseisestä rikoksesta epäilty myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen. Tämä johtaa vääjäämättä siihen, että esitutkinnan tutkinta-aika lyhenee ja näin ollen nopeuttaa myös syyteharkinnan tekemistä. Jos osa lievemmistä teoista jätetään tutkimatta niitä ei käsitellä myöskään oikeudenkäynnissä, joka näin ollen lyhentää myös oikeudenkäynnin kestoa.¹⁰⁷ Koska koko

¹⁰⁴ HE 58/2013, s. 10.

¹⁰⁵ Vatjus-Anttila 2022, s. 560 ja s. 556.

¹⁰⁶ HE 58/2013, s.

¹⁰⁷ OMTR 26/2012, s. 37.

prosessi keventyy ja nopeutuu tarkoittaa tämä tietenkin myös sitä, että resursseja vapautuu muualle esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Näin ollen syyteneuvottelu myös helpottaa viranomaisten toimintaa sellaisten rikosten tutkimisen osalta, jotka voisivat helposti jäädä heiltä huomaamatta ja täten tutkimatta.¹⁰⁸ Lisäksi on tilanteita, joissa esitutinnan aloittaminen ei olisi enää RL:n 8:1:n puitteissa perusteltua, koska rikollisesta teosta on kulunut liian pitkä aika ja täten syyteoikeus olisi vanhentunut. Tämänkin osalta on tärkeää, että resursseja saataisiin vapautettua rikosprosessissa, jotta rikosten syyteoikeus ei ehdi vanhentua ennen kuin ne saadaan viranomaisten tietoon.

5.1.2 Tunnustuksen ja todisteiden painoarvo

Esitutkintaa voidaan prosessissa myös rajata niin, että se suoritetaan tunnustettujen rikosten osalta vähemmän perusteellisesti.¹⁰⁹ Tunnustettu rikos toimii itsessään todisteena oikeusprosessissa, joten näin ollen myös tuomioistuimessa esitettävä todistelu on vähäisempää verrattuna tilanteeseen, jossa ei ole kyseessä tunnustamisoikeudenkäynti. Koska tunnustettu rikos toimii itsessään todisteena, niin tunnustamisoikeudenkäynnissä ei kuulla erikseen henkilötodistajia.¹¹⁰ Samoin kirjallisten todisteiden osalta on esitetty, että niiden hankkiminen olisi syyteneuvottelussa paljon vähäisempää.¹¹¹ Näin ollen myös itse oikeudenkäynnin kesto lyhenee tuomioistuimessa, koska todisteluun ei ole tarvetta käyttää samalla tavalla aikaa, mitä normaalissa oikeudenkäyntimenettelyssä todisteluun käytettäisiin. On kuitenkin huomattava, että toisaalta syyttäjän ja tuomioistuimen on kontrolloitava tunnustuksen oikeellisuutta sekä myös kokonaisnäytön riittävyttä esitutkimateriaalin kannalta.¹¹² Tämä tarkoittaa sitä, että syyttäjän ja tuomioistuimen on varmistuttava epäillyn tunnustuksen oikeellisuudesta todisteita keräämällä. Täten tunnustuksen tueksi on kuitenkin kerättävä tarpeeksi näyttöä, eikä tunnustus riitä yksinään sanelemaan syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin lopputulosta. Syyttäjän on kuitenkin etukäteen hankittava tämä riittävä näyttö, joten tunnustamisoikeudenkäynnissä ei pitäisi enää syntyä tarvetta esittää uutta näyttöä¹¹³, mikä keventää täten oikeudenkäyntiä ja luo prosessisäästöjä.

¹⁰⁸ OMTR 26/2012, s. 37.

¹⁰⁹ OMTR 26/2012, s. 38.

¹¹⁰ Linna 2015, s. 432.

¹¹¹ OMTR 26/2012, s. 42.

¹¹² Linna 2015, s. 433.

¹¹³ Linna 2015, s. 433.

Koska henkilötodistelun ja kirjallisten todisteiden painoarvo vähenee radikaalisti syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä, niin myös näytön esittäminen on paljon pienemmässä roolissa kuin normaalissa rikosasian käsittelyssä. Tämä toisaalta johtaa myös siihen, että syyttäjän ja tuomioistuimen työ itse oikeudenkäyntiin valmistautumisessa ja oikeudenkäynnissä vähenee.¹¹⁴ Kuitenkin ROL:n 1:10 velvoittaa syyttäjää tuomioesityksen tekemisessä, joka sitoo syyttäjää entistä enemmän mukaan asian käsittelyyn jo esitutkintavaiheessa. Näin ollen syyttäjän työ lisääntyy esitutkintavaiheessa ja syyteharkintavaiheessa työn muuttuessa enemmän ennakoivaksi.

On myös esitetty, että syyttäjällä tulee olla syyteharkinnassa erittäin tarkka käsitys siitä, mikä on oikeudenmukainen rangaistus silloin, kun epäilty tunnustaa tehdyn rikoksen.¹¹⁵ Tämän perusteella voisi siis päätellä, että syyttäjän työn kannalta prosessiekonomisuus ei välttämättä toteudu kovinkaan hyvin rikosasioissa, jotka ovat syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin piirissä, sillä syyttäjän resurssit siirtyvät tuomioesityksen tekemiseen. Vaikka syyteharkinta kevenee esitutkintamateriaalin läpikäymisen ja keräämisen osalta sekä todisteiden osalta, paino siirtyy sieltä tuomioesityksen tekemiseen. Lisäksi työtaakkaa saattaa lisätä se, että syyttäjä joutuu harkitsemaan erittäin tarkasti, mikä on oikeudenmukainen rangaistus teosta, jonka epäilty on tunnustanut. Työmäärää lisää erityisesti se, että syyttäjän on otettava huomioon sekä vastaajan tunnustuksen merkitys, mutta myös yleinen tai yksityinen etu rangaistuksen määräämisessä. Tämä tarkoittaa sitä, että syyttäjän on punnittava erittäin tarkasti rikoksen uhrin ja vastaajan oikeusturvaa ja peilattava niitä toisiinsa, joka saattaa aiheuttaa ylimääräistä työtä lievennetyn rangaistusasteikon käytön osalta.¹¹⁶

5.2 Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäyntien hyödyntäminen prosessiekonomisuuden kannalta

Toin jo edellä kappaleessa 4.2.2 esille tilastotietoa syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäyntien hyödyntämisestä Suomessa vuosina 2015–2022.

Tunnustamisoikeudenkäyntien määrä on ollut tasaisesti kyseisinä vuosina noin 40–85 oikeudenkäyntiä per vuosi, jolloin keskiarvo on ollut noin 59 tunnustamisoikeudenkäyntiä

¹¹⁴ OMTR 26/2012, s. 42.

¹¹⁵ OMTR 26/2012, s. 43.

¹¹⁶ Ks. esim. Rautio J. 1997, s. 424–427.

vuosittain.¹¹⁷ Määrä on erittäin pieni ja pienempi, mitä arvioitiin neuvottelun hyödyntämiselle lain säätämisvaiheessa. Syyteneuvottelun hyödyntäminen rikosasian käsittelyssä on myös eronnut alueellisesti erittäin paljon ja riippunut jopa siitä, kuka toimii rikosasian syyttäjänä.¹¹⁸ Syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevan lain esitöissä esitettiin, että tärkeimmät syyt syyteneuvottelun käyttöönotolle ovat nimenomaisesti kustannussäästöt ja oikeudenkäyntien pitkittymisen estäminen.¹¹⁹ Kuitenkin, jos syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä hyödynnetään ainoastaan keskimäärin 59 tapauksessa vuosittain, menettelyn hyödyntäminen tuskin näkyy säästönä eri viranomaisten kokonaisresursseissa ja -kustannuksissa. Tosiasiallinen käsiteltävien rikosasioiden vuosittainen määrä tunnustamisoikeudenkäynneissä vaihtelee noin 40–85 tunnustamisoikeudenkäynnin välillä.¹²⁰ Vuonna 2022 Suomessa kaikkiin käräjäoikeuksiin saapui yhteensä 56 566 rikosasiaa.¹²¹ Tästä määrästä syyteneuvottelujen ja tunnustamisoikeudenkäyntien keskimääräinen määrä on erittäin pieni osuus, vain noin 0,1 prosenttia kaikista käräjäoikeuksiin saapuneista rikosasioista. Kuitenkaan rikoksista ja niiden vuosittaisesta määrästä, jotka voitaisiin lain nojalla edes käsitellä syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä ei ole tarkkaa tietoa, joten syyteneuvottelun tarkkaa keskimääräistä hyödyntämisen määrää ei ole tiedossa. Kuitenkin jo syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäyntien keskimääräisen hyödyntämisen asteen perusteella kaikista käräjäoikeuksiin saapuneista rikosasioista voidaan päätellä, että prosessiekonomia ja oikeudenkäyntien kestot juttujen kokonaismäärien osalta eivät ole parantuneet ollenkaan eikä syyteneuvottelujärjestelmä toteuta prosessiekonomisuutta tavalla, jota tavoiteltiin lain säätämisvaiheessa.

Kuviosta 3 nähdään vielä selkeämmin tunnustamisoikeudenkäyntien jakaantuminen eri käräjäoikeuksien välillä. Kuviosta 3 huomaa, että syyteneuvottelua on hyödynnetty eniten Helsingin käräjäoikeuksissa vuosien 2019–2022 aikana. Kuvioon 3 mahtuu myös käräjäoikeuksia ja vuosia, jolloin syyteneuvottelua ei olla hyödynnetty ollenkaan kuten esimerkiksi Etelä-Karjalan käräjäoikeus, jossa vuosina 2019, 2020 ja 2022 syyteneuvottelua ei hyödynnetty kertaakaan. Lisäksi Etelä-Savon käräjäoikeudessa syyteneuvottelua ei olla minään vuosina hyödynnetty eikä myöskään ennen vuotta 2019.¹²² Tämä nostaa mielestäni

¹¹⁷ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s.10.

¹¹⁸ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s. 56.

¹¹⁹ HE 58/2013, s. 4 ja s. 24.

¹²⁰ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s. 52.

¹²¹ Tuomioistuinvirasto 2023, Etusivu>Ajankohtaista>Tiedotteet ja uutiset>Tiedotteet ja uutiset 2023>Vuonna 2022 tuomioistuinten vireillä olevien asioiden määrät pysyivät edelleen korkealla tasolla.

¹²² Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s. 13.

esille kysymyksen yhdenvertaisuuden toteutumisesta prosessissa epäiltyjen osalta. Miten on mahdollista, että joissakin käräjäoikeuksissa syyteneuvottelu ei ole ollut kertaakaan käytössä, vaikka siihen on ollut mahdollisuus ja esimerkiksi Helsingissä menettelyä on hyödynnetty eniten? On siis tämän perusteella mahdollista, että jotkut syyttäjät eivät suosi syyteneuvottelua ja haluavat pitää kiinni ns. ”perinteisestä” oikeusprosessista. Toki syyteneuvottelu on verrattain tuore uudistus, joten voi myös olla mahdollista, että menettelyyn suhtautuminen ei ole niin avointa muualla Suomessa. Kuusisto Mäkelän ja Tuomalan tutkimuksessa on ainoastaan esitetty, että menettelyä on saatettu pitää tarpeettoman työläänä ja monimutkaisena ja syyttäjien työmäärää lisäävänä, kun syyttäjiä haastateltiin kyseistä tutkimusta varten.¹²³ Tämän perusteella syyteneuvotteluun suhtautuminen vaihtelee syyttäjien välillä suuresti. Samassa tutkimuksessa tutkittiin myös syyttäjien aktiivisuutta menettelyn hyödyntämisessä ja sen perusteella menettelyn hyödyntäminen on keskittynyt tietyille, aktiivisille syyttäjille, sillä vuosien 2015–2022 aikana kolme aktiivisinta tunnustamisoikeudenkäyntejä käynnystä syyttäjää vastasi lähes viidenneksestä ja kymmenen aktiivisinta lähes puolesta kaikista tarkastelujakson tunnustamisoikeudenkäynneistä. Samoin tutkimuksessa nostettiin esille syyttäjien motivoituneisuus ja sen vaikutus kuinka paljon menettelyä käytetään niin yksittäisen syyttäjän kuin kokonaisen alueen tasolla.¹²⁴ Tämäkin

¹²³ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s.17.

¹²⁴ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s. 52–53.

tukee näkemystäni siitä, että syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin käyttöönotto ei ole lisännyt prosessiekonomisuutta syyttäjien työn kannalta.

Käräjäoikeus	2019	2020	2021	2022	Yhteensä
Ahvenanmaa	0	1	2	1	4
Etelä-Karjala	0	0	1	0	1
Etelä-Pohjanmaa	0	0	1	2	3
Etelä-Savo	0	0	0	0	0
Helsinki	35	48	23	14	120
Itä-Uusimaa	7	4	2	2	15
Kainuu	0	0	0	0	0
Kanta-Häme	0	0	2	3	5
Keski-Suomi	0	1	2	0	3
Kymenlaakso	0	3	3	1	7
Lappi	1	0	1	0	2
Länsi-Uusimaa	4	6	2	2	14
Oulu	3	3	1	0	7
Pirkanmaa	10	4	3	5	22
Pohjanmaa	0	1	4	2	7
Pohjois-Karjala	0	0	0	0	0
Pohjois-Savo	0	1	0	3	4
Päijät-Häme	4	3	13	9	29
Satakunta	3	9	1	0	13
Varsinais-Suomi	6	1	6	6	19
Yhteensä	73	85	67	50	275

Kuvio 3: Tunnustamisoikeudenkäyntien määrät eri käräjäoikeuksissa vuosina 2019–2022. Kuvio: Frida Emilia Kuusisto Mäkelä.

5.3 Epäillyn itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama syyteneuvottelun aikana

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty useita kannanottoja liittyen epäillyn itsekriminointisuojan ja syyttömyysolettaman vaarantumiseen syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin aikana. Itsekriminointisuoja viittaa siihen, että epäillyllä on oikeus vaieta ja hänen ei tarvitse esittää minkäänlaisia todisteita itseään vastaan. Lähtökohtaisesti rikoksesta epäiltyä ei saa painostaa myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämisessä. Jotta omasta itsekriminointisuojusta voisi luopua, tulee sen olla vapaaehtoista ja tahdonmukaista.¹²⁵

¹²⁵ Vatjus-Anttila 2022, s. 12–13.

Itsekriminointisuoja ei näin ollen ole ehdoton, mutta siitä luopumisen on tullava epäillyn omasta aloitteesta. Itsekriminointisuoja liittyy myös kiinteästi syyttömyysolettamaan, joka perustuu EIS:n 6 artiklan 2. kappaleeseen. Itsekriminointisuoja on näin ollen enemmän väline, jolla syyttömyysolettamaa toteutetaan eri vaiheissa rikosprosessia. Lähinnä itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama käytännössä tarkoittavat sitä, että epäilty tai vastaaja saa pysyä täysin passiivisena koko rikosprosessin ajan.¹²⁶ Epäillyn ei näin ollen tarvitse auttaa oman syyllisyytensä selvittämisessä.¹²⁷

Syyteneuvottelussa on nimenomaisesti kyse siitä, että epäilty luopuu itsekriminointisuojustaan, ainakin osittain, kun hän tunnustaa tekonsa tai ainakin pyrkii myötävaikuttamaan ja auttamaan rikoksen selvittämisessä. Tämän vuoksi syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti voidaan katsoa joltain kannalta hieman ongelmallisiksi menettelyiksi rikosprosessin periaatteiden ja epäillyn oikeusturvan toteutumisen kannalta. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että koska tunnustavan epäillyn rangaistus on lievempi verrattuna epäiltyyn, joka ei tunnusta niin tämän on katsottu merkitsevän painostusta luopua vaitiolo-oikeudesta.¹²⁸ Tämän vuoksi syyteneuvottelulla voisi olla epäillyn itsekriminointisuojaa heikentävä vaikutus.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei kuitenkaan ratkaisukäytäntönsä perusteella ole kieltänyt syyteneuvottelun kaltaisten menetelmien hyödyntämistä. Esimerkiksi ratkaisussa *Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* EIT linjasi, että rangaistuksen lieventäminen tunnustamisen perusteella on hyväksyttävää.¹²⁹ Itsekriminointisuojaa painostavaksi tekijäksi ja kielletyksi sellaiseksi on EIT katsonut, jos epäillyn tahtoon vaikutetaan rangaistuksella, uhkasakolla tai muulla suoralla oikeudellisella sanktiolla.¹³⁰ Kuitenkin EIT on myös todennut, että itsekriminointisuoja ei ole ehdoton, mutta kohtuutonta on syyteneuvottelussa menettely, jossa lievennys rangaistukseen on kohtuuttoman suuri suhteessa siihen rangaistukseen, joka normaalisti vastaajalle tulisi ilman tunnustamista. Näin ollen suostuminen sopimiseen ei saa vaikuttaa keinolta, jolla epäilty voisi välttää rangaistuksen.¹³¹

¹²⁶ Oikarinen 2012, s. 754.

¹²⁷ Hupli 2019, s. 149: Toisaalta Hupli on artikkelissaan todennut, että itsekriminointisuoja ei välttämättä kata totuudenvastaisen tietojen antamista rikosprosessissa. Esimerkiksi, jos epäilty vääristelee aktiivisesti totuutta ja epäillyn oikeus pysyä vaiti ja passiivisena olisi ollut tarpeeksi kattamaan epäillyn itsekriminointisuojan niin epäillyllä ei ole tällaisissa tilanteissa oikeutta valehdella.

¹²⁸ Vatjus-Anttila 2022, s.13.

¹²⁹ Oikarinen 2012, s. 755.

¹³⁰ Linna 2010, s. 237.

¹³¹ Oikarinen 2012, s. 755.

5.3.1 Syyteneuvottelun vapaaehtoisuus

Oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että syyteneuvotteluihin jää aina fundamentaalinen ja rakenteellinen kysymys siitä, onko syyteneuvotteluihin päätyminen epäillyn kannalta koskaan täysin vapaaehtoinen päätös, koska syyttäjän tarjous ja toinen tarjolla oleva vaihtoehto eli niin sanotusti rangaistus normaalilta asteikolta voi luoda epäilylle pakotetun valinnan, joka lopulta kohdistuu syyteneuvottelun valitsemiseen.¹³² Toisin sanoen millekään muulle ei jää valinnan varaa tällaisessa tapauksessa. Näin ollen syyteneuvottelu järjestelmänä herättää epäilyksiä erityisesti siltä kannalta, onko vastaajan oikeusturva tarpeeksi turvattuna itsekriminointisuojan näkökulmasta. Onkin esitetty, että itsekriminointisuojan säilymisen kannalta olisi tärkeää korostaa sitä, että syyteneuvottelu olisi mahdollisimman avoin vaihtoehto, jossa kaikkennäköiset neuvottelutaktiikat olisi minimoitu. Syyttäjällä tulisi jo ennen syyteneuvotteluun pääymistä olla kerättynä näyttöä niin paljon rikoksesta, että tuomitsemiskynnyksestä ei jäisi minkäänlaista epäselvyyttä. Lisäksi oikeusapu olisi tässäkin turvattava.¹³³ Kuitenkaan resurssisäästöjä ei tällöin kertyisi, koska esitutkinnassa ja syyteharkinnassa jouduttaisiin keräämään epäillyn tunnustuksesta huolimatta tarpeeksi näyttöä ja todisteita, jotta tuomitsemiskynnys ylittyisi ja jotta epäillyn tunnustuksen oikeellisuudesta voitaisiin varmistua. Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty, että kaikkien oikeusturvatakeiden toteutumisesta huolehtiminen syyteneuvottelussa helposti johtaa siihen, että resurssisäästöjä ei kerry vaan ne ainoastaan siirtyvät rikosprosessin sisällä¹³⁴, esimerkiksi esitutkinnasta syyteharkintaan ja oikeudenkäynnistä esitutkinaan, kuten edellä jo esitettiin.

Ainakin tällä hetkellä voimassa olevassa lainsäädännössä syyteneuvottelussa mukana olevan epäillyn oikeusturvaan liittyviä riskejä on minimoitu ja erityisesti itsekriminointisuojaan ja syyttömyysolettamaan liittyviä. ROL:n 6.1:n 3 kohdan mukaan syyttäjän tulee nostaa syyte, jos on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Näin ollen syyttäjän tulee varmistua siitä, että edellytykset varmasti täyttyvät syytteen nostamiselle ennen tuomioesityksen laatimista. Täten, jos syytekynnys ei ylity niin syyttäjällä ei ole oikeutta houkutella epäiltyä syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin piiriin.¹³⁵ Lisäksi syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä epäillyllä tai vastaajalla on oikeus oikeudenkäyntiavustajaan koko prosessin ajan, joka on omiaan lisäämään epäillyn

¹³² Linna 2010, s. 253.

¹³³ Linna 2010, s.253.

¹³⁴ Linna 2010, s. 256.

¹³⁵ Oikarinen 2012, s. 756.

oikeusturvaa prosessissa.¹³⁶ Oikeusavun saanti todennäköisesti auttaa epäiltyä tekemään rationaalisemman päätöksen prosessissa eli päätöksen siitä, kannattaako epäillyn tunnustaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa vai mennä koko rikosprosessi lävitse normaalilla menettelyllä. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi esitetty, että rikoksentekijä ei välttämättä osaa toimia yksinään rationaalisesti menettelyssä; epäilty voi suostua menettelyyn, jotta pääsee mahdollisimman nopeasti tilanteesta eroon vedoten esimerkiksi perhesyihin, tarpeeseen päästä hoitamaan liiketoimia tai johonkin muuhun näihin rinnastettavaan syyhyn. Toisaalta joku voi valita harkintakyvyn puutteessa normaalin rikosprosessin vaihtoehtona ja täten saada paljon ankaramman rangaistuksen.¹³⁷ Tämän vuoksi oikeusavustajan käyttö syyteneuvottelussa on välttämätöntä epäillyn oikeusturvan kannalta. Lisäksi jo vuoden 2003 tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä todettiin, että syyteneuvotteluun ei tulisi sisällyttää minkäänlaista syytteestä sopimisen kaltaista kaupankäynnin luonteista menettelyä, mikä häittäisi rikosasian vastaajan oikeusturvaa ja valitsemisen vapautta.¹³⁸

Perustuslakivaliokunta kuitenkin otti kantaa menettelyn käyttöön myös itsekriminointisuojaan ja syyttömyysolettaman näkökulmasta. Valiokunta on ensinnäkin katsonut, että menettely ei ole ristiriidassa PL:n 21 §:n tai ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Lisäksi, vaikka tunnustetusta rikoksesta tuomittavan rangaistuksen lievennys on selkeästi tuntuva, ei rangaistuksen ankaruuden ero tavanomaiseen samasta rikoksesta tuomittavaan rangaistukseen ole niin suuri, että lievennyksen voitaisiin katsoa asiattomasti painostavan henkilöä tunnustamaan tehdyn rikoksen ja täten suostumaan tunnustamisoikeudenkäyntiin.¹³⁹ Täten voitaisiin päätellä, että syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti eivät polkisi epäillyn itsekriminointisuojaan. Näkemykseni mukaan kuitenkin syyttömyysolettama olisi tässä tapauksessa tulilinjalla, sillä rangaistuksen alentaminen tunnustuksen perusteella voisi kannustaa syyttömiä ”tunnustamaan” teon, jota he eivät ole tehneet.¹⁴⁰ Syyttömällä saattaa olla pelko siitä, että hänet tuomitaan kovempaan rangaistukseen, esimerkiksi ehdottomaan vankeuteen, kun syyllisyyden tunnustamalla hän voisi välttää ehdottoman vankeuden ja saada rangaistuksen lievennyksen, joka takaisi hänelle ehdollisen vankeusrangaistuksen. Tästä ei kuitenkaan ole Suomessa tutkimustietoa, kuinka paljon epäillyt tekevät ns. väärin tunnustuksia vakavamman rangaistuksen pelossa, joten on mahdotonta sanoa, onko tämä todellinen ongelma liittyen

¹³⁶ Oikarinen 2012, s.756.

¹³⁷ Linna 2010, s. 251.

¹³⁸ KOM 2003:3, s. 299

¹³⁹ PeVL 7/2014 vp — HE 58/2013 vp, s. 5.

¹⁴⁰ Ks. esim. Vatjus-Anttila 2022, s. 25–26.

syyteneuvotteluun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin Suomen oikeusjärjestelmässä. Lähtökohtaisesti oikeuskirjallisuudessa on todettu, että suomalainen syyteneuvottelusäännöstö kuitenkin täyttää itsekriminointisuoja tavoitteet ja siihen yhdistetyt oikeusturvatakeet. Tuomioistuimen on muun muassa varmistuttava siitä, että vastaaja ymmärtää tuomioesityksen sisällön ja tunnustuksen merkityksen. Lisäksi tuomioistuimen tulee varmistua siitä, että tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä, kun otetaan huomioon asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Samoin tuomioistuimen on valvottava, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi.¹⁴¹ Lisäksi syyteneuvotteluun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin liittyvästä vapaaehtoisuudesta pitää huolen syyttäjän velvollisuus kerätä näyttöä sen verran, että todennäköiset syyt puoltavat epäillyn syyllisyyttä.

Kaiken kaikkiaan itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama eivät ole absoluuttisia oikeuksia. Niistä voidaan poiketa edellä esitetyllä perusteella niin, että oikeuden ydintä ei loukata. Syyteneuvottelusta on kuitenkin esitetty kaiken kaikkiaan monenkirjavia mielipiteitä ja pahimmillaan syyteneuvottelua on verrattu maailmalla jopa kidutukseen ja painostukseen, sillä sekä syyteneuvottelu, että kidutus ja painostus johtavat täysin samaan lopputulokseen, joka on syytetyn alistuminen.¹⁴² Tähän vasta-argumenttina voidaan kuitenkin esittää, että syyteneuvottelun luonnetta pakottavana järjestelmänä pohdittaessa on tärkeää arvioida vastaajan tunnustuksen vapaaehtoisuutta. Vapaaehtoisuuttakin on toisaalta näkemykseni mukaan vaikea määritellä ja ylipäätään tunnistaa, milloin epäilty tekee tunnustuksen vapaaehtoisesti ja milloin painostuksen alaisena.

5.3.2 Oikeusturvan kannalta hyväksyttävä syyteneuvottelujärjestelmä

Linna onkin esittänyt artikkelissaan, että oikeusturvan kannalta sellainen syyteneuvottelujärjestelmä on hyväksyttävä, jossa

”a) vastaaja asetetaan valintatilanteeseen vain, kun syyttäjällä on täysi näyttö syyllisyydestä jo neuvotteluvaiheessa¹⁴³ ja näyttö tuodaan avoimesti esiin vastaajan ja tämän avustajan arvioitavaksi,

¹⁴¹ Vatjus-Anttila 2022, s. 26–27.

¹⁴² Langbein 1978, s. 13–14.

¹⁴³ Näkemykseni mukaan tämä väite ei ole kuitenkaan ongelmaton, sillä mikäli asiassa vaadittaisiin joka kerta täysi näyttö syyteneuvottelun aloittamiseen, aiheuttaisi tämä sen, että kynnys syyteneuvottelun aloittamiseksi olisi erittäin korkea. Syyteneuvottelun perimmäinen tavoite on luoda säästöjä rikosprosessiin ja täten olisi

b) valinta on järjestetty niin, että vaihtoehdot ovat valitsijalle etukäteen varmoja, eikä oikeudenkäyntitiehen liity normaalista poikkeavia riskejä,

c) vaihtoehtojen määrittämiseen ei sisälly manipuloinnin mahdollisuutta ja

d) vaihtoehdot eivät ole niin kaukana toisistaan, että valinnanvapaus on näennäinen.”¹⁴⁴

Ensimmäinen kohta ei näennäisesti Suomen syyteneuvottelujärjestelmässä toteudu, sillä epäillyllä on mahdollisuus valita syyteneuvottelutie jo esitutkintavaiheessa, jolloin kaikkea näyttöä ei välttämättä ole ehditty kerätä. Lisäksi hallituksen esityksessä nimenomaan järjestelmän painopisteeksi otettiin esitutkintalain mukainen tunnustamismenettely, jolloin resurssit saataisiin mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön. Hallituksen esityksessä korostettiin juuri esitutkinnan aikana vastaanotettavan tunnustuksen ja tutkintatoimenpiteiden kohdentamisen ja rajaamisen merkitystä.¹⁴⁵ Kuitenkin todellisuudessa esitutkintalain mukaista tunnustamismenettelyä ei paljolti hyödynnetä, vaan menettelyyn ryhdytään yleensä vasta syyttäjän tekemän syyteharkinnan jälkeen¹⁴⁶, joten tällä perusteella vastaaja useimmiten asetetaan valintatilanteeseen vasta, kun syyttäjällä on täysi näyttö syyllisyydestä.

On kuitenkin muistettava, että esitutkinnan aikaiseen syyteneuvotteluun on Suomessa mahdollisuus, joka omalta osaltaan voi huonontaa epäillyn oikeusturvaa, koska tällöin vaihtoehdot eivät ole epäillylle etukäteen niin varmoja. Varmuutta valinnan seurauksesta syö se, että esitutkinavaiheessa asiasta ei ole välttämättä ehditty kerätä vielä kunnolla näyttöä. Esitutkinnan alkuvaiheessa teon erityispiirteistä, laajuudesta, tekijäpiiristä, mahdollisista kansainvälisistä ja muista laajemmista kytköksistä sekä aiheutetuista vahingoista ei ole kunnolla tietoa, joka on omiaan vaikeuttamaan valintaa syyteneuvottelun ja normaalin menettelyn välillä. Tämän vuoksi onkin esitetty, että syyteneuvottelun soveltaminen on esitutkinnan aikana erityisen ongelmallista.¹⁴⁷ Lisäksi yhdenvertaisuus näkökohdat saattavat aiheuttaa ongelmia vaihtoehtojen varmuuden kannalta. On mahdollista, että eri vastaajille voidaan tuomita syyteneuvottelussa erilaiset rangaistukset, vaikka teot olisivat samanlaisia.

ongelmallista vaatia asiassa täyttä näyttöä, jotta asiassa voitaisiin päätyä syyteneuvotteluun. Täyden näytön vaatiminen tuskin tuo säästöjä esitutkintaviranomaisten tai syyttäjän työn kannalta, sillä rikosprosessi ei tällöin nopeudu ja näin ollen kynnys syyteneuvottelun aloittamiseksi voi nousta.

¹⁴⁴ Linna 2010, s. 254.

¹⁴⁵ Vatjus-Anttila 2021, s. 1030.

¹⁴⁶ Kuusisto-Mäkelä – Tuomala 2024, s. 29.

¹⁴⁷ Vatjus-Anttila 2021, s.1031.

Tähän voi liittyä niin sanottuja sattumanvaraisia syitä kuten viranomaisen resurssitilanne, avustajien neuvottelutaidot sekä rikoksen laatu ja laajuus.¹⁴⁸

Vaihtoehtoilla Linna viittaa d-kohdassa siihen, päätyykö syyttäjä asiassa lievennettyyn rangaistukseen epäillyn tunnustuksen perusteella tai valitseeko epäilty tunnustuksen sijaan normaalin oikeusprosessin. Vaihtoehdot eivät saisi kuitenkaan Linnan mukaan olla liian kaukana toisistaan, erityisesti siitä näkökulmasta, että syyttäjä pystyisi manipuloimaan epäiltyä valitsemaan tunnustuksen ja tunnustamisoikeudenkäynnin normaalin oikeusprosessin sijaan. Syyteneuvottelussa lievennetyllä asteikolla tarkoitetaan sitä, että rangaistusvastuuseen tehdään lievennys rikoksen lievemmän rangaistusvaihtoehdon mukaisesti, josta säädetään rikoslaissa. RL:n 6:8a.2:n mukaan tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määräajaksi, tuomioistuin voi määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisiä syitä. Säännös viittaa esimerkiksi siihen, että ehdottoman vankeuden sijaan on mahdollista määrätä tunnustuksen perusteella ehdollista vankeutta. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että vaihtoehdot voivat vaikuttaa itsekriminointisuojaan sitä heikentävästi sekä sen mukaisen vapaaehtoisuuden vaatimuksen suojaamiin arvoihin ja tavoitteisiin niiden toteutumista heikentävästi.¹⁴⁹

Kuitenkin sen määrittäminen, milloin vaihtoehtojen välinen ero on niin iso, että valitsemisesta tulee painostavaa, on vaikeaa. Oman näkemykseni mukaan kuitenkin esimerkiksi mahdollisuus lukea syyksi tuomio ehdollisena vankeutena ehdottoman vankeuden sijaan, pitää sisällään huomattavan eron rangaistusvaihtoehtojen välillä, sillä ehdollinen vankeus tarkoittaa aina sitä, että vankeusrangaistusta ei suoriteta vankilassa vaan se on niin sanotusti ”varoitus” siitä, että vankilaan voi mahdollisesti joutua, mikäli syyllistyy sinä aikana johonkin rikokseen.¹⁵⁰ Toisaalta vaihtoehdon on oltava myös tietyllä tapaa kannustava, jotta epäilty tunnustaisi ja valitsisi näin ollen tunnustamisoikeudenkäynnin. Todennäköisesti pari kuukautta pois ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ei kannustaisi epäiltyä välttämättä tunnustamiseen. Jos tunnustamishuojennuksia ei tulisi ollenkaan, niin itsekriminointisuoja kärsisi myös tällöin.¹⁵¹ Toinen lievempi rangaistusvaihtoehto kuitenkin jossain määrin aina

¹⁴⁸ Saranpää teoksessa Linna 2017, s. 316.

¹⁴⁹ Vatjus-Anttila 2022, s. 23.

¹⁵⁰ Melander 2021, s. 75–77.

¹⁵¹ Vatjus-Anttila 2022, s. 24.

manipuloi epäillyn valintaa, vaikka epäillyn katsottaisiin valitsevan vapaasti sen perusteella kumpi vaihtoehdoista, on hänelle parempi.¹⁵² Näin ollen on tuskin mahdollista poistaa manipulaation mahdollisuutta kokonaan syyteneuvottelujärjestelmästä.

¹⁵² Vatjus-Anttila 2022, s. 23

6 Tunnustuksen peruuttaminen

6.1 Tunnustuksen sitovuus

Syyteneuvottelussa tunnustuksen peruuttaminen on mahdollista ja näin on vakiintuneesti katsottu OK:n perusteella. Tunnustus voidaan peruuttaa ennen tunnustamisoikeudenkäyntiin siirtymistä, sen aikana tai myös sen jälkeen, kun tuomio on annettu tunnustamisoikeudenkäynnissä käsiteltävässä asiassa. Mikäli tunnustus peruutetaan tuomion antamisen jälkeen, tulee tunnustuksen peruutus tehdä muutoksenhaun kautta tuomioesityksen johdosta annettuun tuomioon.¹⁵³ Täten tunnustuksella ei ole sitovuuutta, mikäli se peruutetaan ennen kuin tuomion muutoksenhaku-aika kuluu umpeen. Tunnustuksen peruuttamisen mahdollisuutta on perusteltu syyteneuvottelua koskevan lain esitöissä siten, että ei olisi hyväksyttävää, että henkilö ensin tunnustaisi rikoksen ja tämän jälkeen peruuttaisi sen ja tästä huolimatta hänelle suotaisiin lievempi rangaistus.¹⁵⁴ Tämä luonnollisesti olisi epäoikeudenmukaista ja ei asettaisi rikoksesta epäiltyjä ja vastaajia tasavertaiseen asemaan. Samoin tunnustamisen perusteella tehty syyttämättäjättämispäätös perustuisi virheellisiin tietoihin ja näyttöön, mikäli tunnustamisen peruuttaminen ei olisi mahdollista ja syyttämättäjättämispäätös jäisi voimaan.¹⁵⁵

Tässä kohtaa on erittäin tärkeää tutkia tunnustuksen peruuttamista, sillä mahdollisuus tunnustuksen peruuttamisesta nostaa esiin kysymyksen koko syyteneuvottelun prosessiekonomisuudesta ja erityisesti siitä, miten tunnustuksen peruutus vaikuttaa saatuihin resurssisäästöihin syyteneuvottelun ansiosta. Samoin on perusteltua pohtia, miten epäillyn tai vastaajan oikeusturva on turvattu, erityisesti itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettaman näkökulmasta tilanteessa, jossa tunnustus peruutetaan, sillä annettu tunnustus on periaatteessa riisunut pois osittain yksilön itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettaman. Täten nousee kysymys siitä, miten tunnustuksen peruuttaminen mahdollisesti palauttaa epäillylle tai vastaajalle takaisin itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettaman.

¹⁵³ HE 58/2013 s. 41.

¹⁵⁴ HE 58/2013 s. 28.

¹⁵⁵ HE 58/2013 s. 28.

6.2 Suostumus asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä ja suostumuksen peruuttaminen

Tässä kohtaa on relevanttia käydä myös läpi suostumuksen peruuttaminen asian käsittelyssä tunnustamisoikeudenkäynnissä, joka tulee erottaa itse teon ja rikoksen tunnustamisesta. Tunnustaminen tarkoittaa, että epäilty tai vastaaja tunnustaa rikoksen, josta häntä on epäilty¹⁵⁶ ja täten tunnustuksen perusteella hänen rangaistusvastuutaan voidaan lieventää.¹⁵⁷ Suostumus taas viittaa siihen, että epäilty suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä ja että asia saadaan käsitellä kevyemmässä menettelyssä kuin normaali rikosasian oikeudenkäyntimenettely.¹⁵⁸ Näin ollen teon ja rikoksen tunnustaminen ja suostumus asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä ovat eri asioita ja ne on täten erotettava toisistaan. Toisaalta myös teon tunnustaminen ja suostumus asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä kulkevat käsikädessä, sillä asian käsitteleminen tunnustamisoikeudenkäynnissä ei ole mahdollista, mikäli vastaaja ei ole tunnustanut tuomioesityksen mukaista tekoa, mutta myös suostunut asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä.¹⁵⁹ Myös suostumuksen peruuttaminen asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä on mahdollista hallituksen esityksen perusteella. On huomattava kuitenkin, että itse peruuttamisen tulee tapahtua aina ennen tunnustamisoikeudenkäynnin päättymistä. Jos suostumus asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä peruutettaisiin vasta sen jälkeen, muutoksenhakuvaiheessa, peruuttamisella ei olisi minkäänlaista käytännön merkitystä.¹⁶⁰

Korkein oikeus on myös kertaalleen ottanut kantaa suostumuksen peruuttamiseen käsitellä asia tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tapauksessa KKO:2017:82 korkein oikeus käsiteli talousrikosasiaa, jossa vastaajan syyksi luettiin tuomioesityksen mukaiset rikokset. Vastaaja valitti asiasta hovioikeuteen ja peruutti hovioikeudessa tunnustuksensa ja suostumuksensa tunnustamisoikeudenkäyntiin. Valituksessa hovioikeuteen vastaaja oli vaatinut ainoastaan, että rangaistusta alennettaisiin ja lievennettäisiin ja muutoksenhauille säädetyn määräajan jälkeen peruuttanut suostumuksensa tunnustamisoikeudenkäyntiin. Korkein oikeus totesi, että suostumusta tunnustamisoikeudenkäyntiin ei voi enää peruuttaa muutoksenhakuvaiheessa

¹⁵⁶ Ks. esim. KKO:2017:82

¹⁵⁷ Vatjus-Anttila 2022, s. 550.

¹⁵⁸ KKO:2017:82

¹⁵⁹ KKO:2017:82

¹⁶⁰ HE 58/2013 s. 34–41.

yleisten prosessiperiaatteiden mukaisesti. Korkein oikeus totesi tämän perusteella, että tunnustamisoikeudenkäyntiä ei olisi saanut jättää sillensä sen perusteella, että vastaaja peruutti suostumuksensa asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä hovioikeudessa.¹⁶¹ Kyseisen korkeimman oikeuden tuomion perusteella, suostumuksella tunnustamisoikeudenkäyntiin on myös tietynlainen sitovuus sen jälkeen, kun itse tunnustamisoikeudenkäynti on päättynyt eikä tunnustamisoikeudenkäyntiä voi jättää sillensä, jos suostumus asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä peruutetaan hovioikeudessa.

6.3 Tunnustuksen peruuttaminen ja prosessiekonomisuuden järkkäminen

Mikäli vastaaja peruuttaa tunnustuksensa, voi tämä luonnollisesti aiheuttaa saatujen prosessisäästöjen hupenemisen erityisesti siitä näkökulmasta, että rikosprosessi pitenee tällöin huomattavasti ja peruutetun tunnustuksen tilalle tulee hankkia uutta näyttöä.¹⁶²

Syyteneuvottelua koskevan lain esitöissä mainitaan, että tunnustuksen peruuttaminen saa aikaan sen, että kumpaakaan osapuolta, syyttäjää tai epäiltyä/vastaajaa ei voida enää sitoa syyttäjän tekemään tuomioesitykseen, joka on tehty epäillyn/vastaajan tunnustukseen perustuen. Mikäli epäilty tai vastaaja peruuttaa tunnustuksen ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä ja täten myös luopuu suostumuksesta asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä, johtaa tämä siihen, että asia käsitellään normaalissa rikosprosessissa. Asian käsittelyä on mahdollista jatkaa syyteasiana, ja tämä käytännössä jää syyttäjän harkintaan jatkaako hän jo vireillä olevan syytteen ajamista tai nostaako hän asiassa syytteen, jonka yhteydessä hän voi mahdollisesti vaatia myös julkis- ja yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Asiassa kuitenkin on useimmiten tarve toimittaa syyteharkinta tai jopa nostaa syyte suoraan, sillä peruutetun tunnustuksen tilalle tarvitsee uutta näyttöä.¹⁶³

Samoin, jos epäilty tai vastaaja peruuttaa tunnustuksen silloin, kun asia on jo siirtynyt käsiteltäväksi tunnustamisoikeudenkäyntiin niin tuomioistuimen on myös tässä tapauksessa luovuttava asian käsittelystä tunnustamisoikeudenkäynnissä.¹⁶⁴ Tämä johtaa siihen, että tunnustusta ja siihen liittyviä lausumia ei saa käyttää enää näyttönä asian käsittelyssä. Tätä kutsutaan myös hyödyntämiskielloksi ja se käytännössä pätee kaikkiin todisteisiin, jotka ovat tulleet ilmi tunnustamisen jälkeen eli lausumia, jotka on annettu neuvottelujen aloittamisen

¹⁶¹ KKO:2017:82

¹⁶² Ks. esim Oikarinen 2017, s. 194–196.

¹⁶³ HE 58/2013 s. 33.

¹⁶⁴ HE 58/2013 s. 32–33.

jälkeen. Hyödyntämiskiellosta säädetään OK:n 17:24.1:ssa, jonka mukaan tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta. 2. momentissa on säädetty mahdollisista poikkeusperusteista. Kuitenkaan ennen tunnustamista annettuja lausumia hyödyntämiskielto ei koske ja niiden hyödyntämistä saa jatkaa, kun asia siirtyy normaaliin rikosprosessiin tunnustuksen peruuttamisen jälkeen. Hyödyntämiskielto on haluttu esitöiden perusteella ottaa sovellettavaksi, jotta epäillyn tai vastaajan oikeusturva olisi neuvotteluissa vahvempi ja osapuolten välillä vallitsisi parempi luottamus. Hyödyntämiskielto korostuu esimerkiksi tilanteessa, jossa epäilty tai vastaaja on suostunut tunnustamisoikeudenkäyntiin ja tehnyt tunnustuksen, mutta toinen rikokseen osallinen ei suostu syyteneuvotteluun eikä täten halua tunnustaa.¹⁶⁵ Näin ollen epäillyn tai vastaajan oikeusturvan kannalta olisi kohtuutonta, jos toisen tunnustusta ja muita annettuja lausumia voisi hyödyntää prosessissa. Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama tulevat myös tässä kohtaa vastaan, jonka vuoksi hyödyntämiskielto on näkemykseni mukaan tärkeä osa syyteneuvottelua.

Tapani ja Tolvanen ovat esittäneet, että ongelmia prosessissa aiheuttaa se, jos vastaaja peruuttaa tunnustuksensa vasta muutoksenhakuvaiheessa hovioikeudessa. Tämä johtaa sekaannuksiin ja turhiin kustannuksiin sekä myös työläisiin lisätutkintoihin erityisesti syyttäjän osalta ja täten pitkittää oikeudenkäyntiä.¹⁶⁶ Kun vastaaja on peruuttanut antamansa tunnustuksen, tulee syyttäjän reagoida vastaajan valitukseen joko vastauksella tai toimittamalla hovioikeuteen vastavalitus. Vastavalituksen teosta ja toimittamisesta säädetään OK:n 25 luvussa. Nimenomaan ainoastaan syyttäjän tehdessä vastavalituksen, hovioikeus tutkii asian kokonaisuudessaan. Vastavalituksen käsillä ollessa syyttäjän tulee päättää, peruuttaako hän mahdolliset syyteneuvotteluun ja tuomioesitykseen liittyneet syyttämättäjäntämispäätökset ROL:n 1:11.2:n mukaisesti.¹⁶⁷ Täten tämäkin on omiaan aiheuttamaan syyttäjälle lisätyötä ja saatuja prosessisäättöjä voi huveta. Hovioikeuden tulee tällöin tutkia asia kokonaan mukaan lukien tunnustuksen peruuttaminen ja muun uuden aineiston vaikutus asiaan, joka on tullut ilmi muutoksenhakuvaiheessa.¹⁶⁸ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin esitetty eriäviä mielipiteitä siitä, voiko syyttäjä tässä tapauksessa vaatia rangaistusta vastaajalle nimenomaan hovioikeudessa niistä teoista, joista syyttäjä sitoutui olemaan vaatimatta rangaistusta tuomioesityksessä vai tulisiko hovioikeuden

¹⁶⁵ HE 58/2013 s. 28.

¹⁶⁶ Tapani – Tolvanen 2015, s. 233.

¹⁶⁷ Oikarinen 2017, s. 194 ja 238.

¹⁶⁸ Tapani – Tolvanen 2015, s. 233.

palauttaa tällöin koko asia kärjäoikeuden käsiteltäväksi.¹⁶⁹ Muun muassa Tapani ja Tolvanen ovat katsoneet, että asian kärjäoikeuteen palauttaminen johtaisi siihen, että joutuisuuteen ja prosessiekonomisiin säästöihin ei päästäisi, sillä koko prosessi alkaisi niin sanotusti alusta. Näin ollen oikeudenkäynti nimenomaan pitkittyisi, johon toki vastaajalla saattaa myös olla moitittava tavoite.¹⁷⁰ Kuitenkin myös kärjäoikeuteen palauttamisen osalta on ollut mielipiteitä palauttamisen puolesta yksilön itsekriminointisuojaan ja oikeusturvan kannalta, sillä näyttö tällöin arvioitaisiin kunnolla ja samoin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaate toteutuisi.¹⁷¹ Toisaalta, jos tunnustamisen peruuttamisen tapauksessa muut asiat, joista syyttäjä on syyteneuvottelun aikana sitoutunut olemaan nostamatta syytettä käsiteltäisiin ensimmäistä kertaa hovioikeudessa ja jolloin myös näyttö niistä otettaisiin ensimmäistä kertaa vastaan, niin tulisi todennäköisesti myös syyttäjän tällöin vaatia asiassa ennen pääkäsittelyä huomattavia lisätutkintatoimenpiteitä.¹⁷² Tällä näkemykseni mukaan viitataan siihen, että syyttäjä ei ole tehnyt syyteharkintaa aikaisemmin kyseisistä teoista ja täten esitutkintaa tulee täydentää siten, että olisi todennäköiset syyt epäillä vastaajan syyllisyyttä myös niiden tekojen kannalta, joista syyttäjä on ennen tunnustuksen peruuttamista sitoutunut olemaan syyttämättä. Näin ollen prosessi taas pitkittyy ja prosessiekonomiset hyödyt todennäköisesti menetetään, sillä asiassa tulee suorittaa huomattava määrä lisätutkintaa, jos alun perin tuomioesityksessä syyttäjä sitoutui olemaan syyttämättä tietyistä teoista.

Koska syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä on mahdollisuus tunnustuksen peruuttamiseen ja tunnustuksen sekä siihen liittyvien lausumien hyödyntämiskieltoon tunnustuksen peruuttamisen jälkeen, voi tämä näkemykseni mukaan nostaa riskin siitä, että syyteneuvottelulla tavoiteltuja prosessisäästöjä ei saada, sillä asiassa pitää kerätä myös muuta näyttöä ja todisteita, joilla päästään periaatteessa samaan tavoitteeseen kuin epäillyn tai vastaajan tunnustuksella olisi päästy. Näin ollen käsiteltävässä asiassa olisi silti aina kerättävä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa ”ylimääräistä” näyttöä varmuuden vuoksi, mikäli epäilty tai vastaaja peruuttaisi tunnustuksen. Tämä ei niin sanotusti auttaisi tavoiteltujen resurssisäästöjen saamisessa, eikä välttämättä nopeuttaisi esitutkintaa tai syyteharkintaa verrattuna normaaliin rikosprosessiin. Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, että mikäli epäillyn tai vastaajan oikeutta peruuttaa tunnustus syyteneuvottelussa tai

¹⁶⁹ Oikarinen 2017, s. 194.

¹⁷⁰ Tapani – Tolvanen 2015, s. 233.

¹⁷¹ Oikarinen 2017, s. 195.

¹⁷² Harakka 2016, s.35.

tunnustamisoikeudenkäynnissä ei rajoiteta millään tasolla, heikentää se kyseiselle prosessille asetettuja prosessiekonomisia säästötavoitteita.¹⁷³ Eniten tunnustamisen peruuttaminen näkemykseni mukaan näkyy syyttäjällä, sillä peruuttaminen lisää syyttäjän työ määrää siten, että syyttäjän on jatkettava syyteharkintaa asian osalta ja hankittava lisää tunnustamisen korvaavaa näyttöä, sillä yllä esitetyn hyödyntämiskiellon vuoksi tunnustusta tai mitään sen jälkeen annettuja lausumia ei voi käyttää asiassa todisteena. Näin ollen itse syyteneuvottelu lisää taas kerran syyttäjän työkuormaa ja ei välttämättä anna lisää resursseja muualle rikosprosessissa. Syyteneuvottelu ei nykyisensä mallin ansiosta, jossa keskitytään harvoissa rikosasioissa säästämään resursseja sekä poliisilta, syyttäjältä ja tuomioistuimelta ole oikea vastaus resurssipulaan ja täten kustannusten säästöön.¹⁷⁴

Asiassa onkin esitetty, että syyteneuvottelua tulisi nimenomaan kehittää sen puolesta, että tunnustusta ei voisi enää peruuttaa sen jälkeen, kun asiassa on annettu käräjäoikeuden tuomio.¹⁷⁵ Tuomala on kuitenkin kritisoinut tätä näkemystä, vaikka sillä saataisiin prosessisäästöjä, sillä tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen ei edes tällä hetkellä kiinnitetä huomiota¹⁷⁶, joten yksilön oikeusturva joutuisi vielä enemmän koetukselle.

6.4 Yksilön oikeusturvan säilyminen tunnustuksen peruuttamisen yhteydessä ja sen jälkeen

Kuten edellä kappaleessa 6.1 mainitsin, tunnustuksen peruuttamisessa voivat tulla vastaan epäillyn tai vastaajan itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama, jotka myös rakentavat osittain yksilön oikeusturvan rikosprosessissa. Mikäli kyseisiä yksilön oikeusturvan rakentajia lähtee rajoittamaan, voi rajoittaminen näkemykseni mukaan vaarantaa yksilön oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, joka on turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Täten nousee taas kysymys siitä, milloin ja mihin saakka itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettaman rajoittaminen on sallittua, erityisesti rikosprosessissa, jossa on saatu jo epäillyn tunnustamisen perusteella näyttö, mutta se peruutetaan. Tärkeä kysymys on myös se, miten rikosprosessin kohteena oleva asia voidaan käsitellä uudestaan objektiivisesti ilman, että prosessissa ei oteta mitenkään huomioon sitä, että epäilty tai vastaaja jo aiemmin tunnusti

¹⁷³ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 14–15.

¹⁷⁴ Tuomala 2024, s.289.

¹⁷⁵ Tuomala 2024, s. 287.

¹⁷⁶ Tuomala 2024, s. 288.

teon eli toisin sanoen, miten epäillyn itsekriminointisuoja ja oikeusturvatekijät pyritään huomioimaan.

Edellä jo kappaleessa 2.3 totesin, että itsekriminointisuoja ei ole absoluuttinen oikeus vaan siitä luopuminen on mahdollista, mikäli epäilty tai vastaaja luopuu kyseisestä oikeudesta täysin vapaaehtoisesti ja ilman painostusta ja nimenomaan vastineeksi siitä, että syyttäjä hakee rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti.¹⁷⁷ Näin ollen syyteneuvottelun alussa epäilty tai vastaaja on jo periaatteessa vapaaehtoisesti luopunut oikeudestaan itsekriminointisuojaan ja syyttömyysolettamaan, kun on suostunut menettelyyn. Tämän perusteella syyttäjän ja epäillyn tai vastaajan välillä on sopimus siitä, että epäilty tai vastaaja on luopunut tietyistä prosessuaalisesta oikeudestaan suostuessaan menettelyyn. Näin ollen tunnustuksen peruuttamisen rajoittaminen voisi periaatteessa olla mahdollista, koska epäilty tai vastaaja on jo ehtinyt luopua oikeudestaan täyteen itsekriminointisuojaan ja syyttömyysolettamaan.

On kuitenkin huomattava, että nimenomaan ROL korostaa syyteneuvottelun olevan myös sellainen sopimus syyttäjän ja epäillyn tai vastaajan välillä, jonka voi purkaa missä tahansa vaiheessa syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä, sillä epäilty tai vastaaja voi peruuttaa tunnustuksensa ja suostumuksensa asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Lähtökohtaisesti sopimusoikeudessa sopimuksen purkaminen saa aikaan sen, että sopimuksen voimassaolo ja sen oheisvaikutukset lakkaavat välittömästi.¹⁷⁸ Näin ollen sopimuksen vaikutukset lakkaavat ja oikeustila palaa sellaiseksi osapuolten välillä kuin se oli ennen sopimuksen tekemistä. Täten sopimusoikeuden näkökulmasta tunnustamisen peruuttamisen rajoittaminen ei olisi perusteltua. Näin ollen oikeustila on luonnollisesti saatettava siihen tilaan, jossa se oli ennen kuin epäilty tai vastaaja suostui asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä ja ennen kuin epäilty tai vastaaja tunnusti tekonsa. Tämä johtaa näkemykseni perusteella myös siihen, että tunnustusta ei voi mitenkään käyttää rikoksen selvittämisessä enää todisteena samoin kuin ei siihen liittyviä lausumiakaan, joka turvaa epäillyn tai vastaajan itsekriminointisuoja ja muita oikeusturvatekijä.

Ongelmia saattaa tunnustamisen peruuttamisessa syntyä yksilön oikeusturvan ja itsekriminointisuojan kannalta tilanteessa, jossa esitutkinta on jo suoritettu, ja epäilty on tunnustanut tekonsa. Vastaaja on voinut tunnustaa tekonsa spontaanisti esitutkinnassa jo

¹⁷⁷ Vatjus-Anttila 2021, s. 1041.

¹⁷⁸ Hemmo - Hoppu 2006, 7. Sopimuksen keskeinen sisältö, Malliehto.

ennen varsinaiseen syyteneuvotteluun siirtymistä tai syyteneuvottelu on voitu järjestää, vaikka esitutkinta on vielä kesken.¹⁷⁹ Vaikka hyödyntämiskiello suojaa kappaleessa 6.3 esitetyllä tavalla epäiltyä ja hänen itsekriminointisuojaansa tilanteessa, jossa tunnustaminen peruutetaan niin Oikarinen on esimerkiksi katsonut, että tunnustamisoikeudenkäyntiä seuraavassa pääkäsittelyssä syyttäjän tulisi voida vedota näyttönä prosessin alkuvaiheessa kerättyyn esitutkinta-aineistoon. Samoin syyttäjä voisi vedota epäillyn esitutkinnassa ennen syyteneuvottelumahdollisuuden tarjoamista antamiin kertomuksiin.¹⁸⁰ Tämä tarkoittaa sitä, että jos epäilty on spontaanisti tunnustanut tekonsa tietämättä syyteneuvottelumahdollisuudesta tai ennen kuin sitä on hänelle tarjottu niin tuomioistuimella on oikeus ratkaista tämän näyttöarvo, mikä on ehdottomasti omiaan heikentämään epäillyn tai vastaajan oikeusturvaa prosessissa ja hänen itsekriminointisuojaansa. Kuitenkin olisi myös vastoin prosessioikeudellisia periaatteita, jos koko esitutkinta-aineisto tulisi tällaisessa tapauksessa asettaa hyödyntämiskiellon piiriin, koska viranomaisilla tulee olla mahdollisuus selvittää rikos. Näkisin kuitenkin yksilön oikeusturvaa varmistamana vaihtoehtona sen, että esitutkinta-aineisto, joka sisältää minkäänlaisia epäillyn tunnustuksia tai edes osittaisia tunnustuksia tai tunnustukseen verrattavia epäillyn tai vastaajan toimia syyttäjän esittämiin tosiseikkoihin, olisi siirrettävä hyödyntämiskiellon piiriin.

Tunnustuksen peruuttamiseen on esitetty liittyvän ongelmia yksilön oikeusturvan kannalta myös tilanteessa, jossa vastaaja peruuttaa tunnustuksen vasta muutoksenhakuvaiheessa eli hovioikeudessa. Kuten kappaleessa 6.2 esitin, syyteneuvotteluun ja tuomioesitykseen liittyy usein myös pienempiä osarikoksia, joista syyttäjä on sitoutunut olemaan syyttämättä vastaajaa, koska hän on tunnustanut pääteon. Näin ollen, jos vastaaja peruuttaa tunnustuksen hovioikeudessa niin syyttäjällä on mahdollisuus nostaa syyte myös pienemmistä osateoista kuten kappaleessa 6.3 esitin. Tällöin myös näyttö kyseisistä rikoksista käsitellään ensimmäisen kerran hovioikeusvaiheessa, joka on omiaan heikentämään vastaajan oikeusturvaa asiassa, koska vastaajalle ei suoda käsittelyä kyseisten rikosten osalta alusta asti käräjäoikeudessa. Tämä tarkoittaa sitä, että kyseisten rikosten osalta vastaajan oikeus muutoksenhakuun voi jäädä toteutumatta, koska seuraavana oikeusasteena toimii korkein oikeus, joka ei ota käsiteltäväkseen kuin rajallisen määrän asioita.¹⁸¹ Näin ollen vastaajan

¹⁷⁹ Oikarinen 2017, s. 172.

¹⁸⁰ Oikarinen 2017, s. 172.

¹⁸¹ Harakka 2016, s. 36.

oikeusturvaa poljetaan siten, että vastaajalle ei tarjota normaalia muutoksenhakuoikeutta asiaan.

Lisäksi on esitetty erityisen haastavaksi varmentaa hovioikeudessa vastaanotettavan todistelun luotettavuus nimenomaan henkilönäytön kannalta. Luotettavuudesta tekee haastavan se, että tekotapahtumista on muutoksenhakuvaiheessa voinut kulua useampi vuosi ja näin ollen henkilötodistajan muistikuvat saattavat olla hyvinkin erilaiset kuin silloin, kun syytteenalainen teko tapahtui. Samoin, jos tunnustus on tapahtunut vasta myöhemmässä vaiheessa rikosprosessia ja samaa henkilötodistajaa on jo ehditty kuulla, niin prosessin aikaisemmat vaiheet ovat saattaneet vaikuttaa todistajan muistikuviiin vastaajan asemaa heikentävästi.¹⁸² Tämän perusteella vastaajan oikeusturva joutuu koetukselle tunnustamisen peruuttamisen tilanteessa, erityisesti, jos peruutus tapahtuu vasta muutoksenhakuvaiheessa.

¹⁸² Oikarinen 2017, s. 196.

7 Johtopäätökset

Tutkimuksessa käsiteltiin ja tuotiin esille syyteneuvottelujärjestelmään liittyviä ongelmakohtia Suomessa prosessiekonomisuuden ja syytetyn tai epäillyn itsekriminointisuojaan kannalta. Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin prosessiekonomisuuteen liittyviä ongelmia käsiteltiin erityisesti esitutkintaviranomaisten, syyttäjän ja tuomioistuimen työtaakan näkökulmasta. Lisäksi nostin tutkimuksessa esille rikosprosessin periaatteiden toteutumisen kautta yksilön itsekriminointisuojaan ja oikeusturvaan liittyviä ongelmia menettelyssä.

Koska syyteneuvottelu on verrattain uusi lajinsa niin tällä hetkellä voisi kuvitella olevan käytössä niin sanottu ”kokeilujakso” kyseiselle menettelylle, sillä syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä voi hyödyntää vain tietyissä rikoksissa, joka täten rajaa sen käyttöalaa erityisesti talousrikoksiin. Jo se, että menettelyä ei voi hyödyntää laajasti monissa eri rikoslajeissa, vaikuttaa menettelyn tuottamiin prosessisäästöihin. Vaikka mahdollisuus syyteneuvotteluun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin otettiin Suomessa käyttöön toiveena vähentää painetta ja odotusaikoja tuomioistuimessa sekä lisätä resursseja erityisesti syyttäjän ja esitutkintaviranomaisten työhön, ei tämä tutkimuksen perusteella ole toteutunut. Kuten kappaleessa 5.1 ja 5.2 toin esille niin rikosasioiden käsittelyajat ovat verrattain pidentyneet ja syyteneuvottelua on sovellettu vain erittäin harvoissa tapauksissa rikoksia. Samoin sen soveltaminen on vaihtelevaa, kun kyseessä on koko Suomen tuomiopiirit. Näin ollen syyteneuvottelua hyödynnetään huomattavasti vähemmän kuin mitä tavoiteltiin silloin, kun menettelyä otettiin käyttöön. Kuusisto Mäkelä toi tutkimuksessaan esille muun muassa, että myös syyttäjien asenne saattaa vaikuttaa menettelyn hyödyntämiseen.¹⁸³ Tämä on näkemykseni mukaan omiaan vaikuttamaan siihen, että rikoksesta epäillyt tai vastaajat eivät välttämättä saa tasavertaista kohtelua, joka näin ollen murentaa yksilön oikeusturvaa ja luottamusta oikeusvaltiota kohtaan.

Vaikka epäillyn tunnustus toimii syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä vahvana todisteena syyllisyydestä niin tuomioistuimen tulee myös varmistua siitä, että tunnustus on oikea ja antaa riittävä näyttö epäillyn syyllisyydestä. Monimutkaisissa tapauksissa tunnustuksen lisäksi on kuitenkin syytä kerätä myös muita todisteita, mikäli epäilty peruuttaa myöhemmin tunnustuksensa. Näin ollen tunnustuksen merkitys ei ole niin

¹⁸³ Kuusisto Mäkelä – Tuomala 2024, s. 17.

suuri prosessiekonomisuuden toteutumisessa ja toki sen merkitys myös vaihtelee tapauksittain. Toki tunnustuksen oikeellisuudesta huolehtiminen ja riittävän näytön kerääminen on prosessin varmuusperiaatteen mukaista. Lisänäytön kerääminen kuitenkin aiheuttaa työtä sekä esitutkintaviranomaisille, mutta myös syyttäjälle. Joissakin tapauksissa syyteneuvottelu voi jopa lisätä syyttäjän työtä, joka täten vähentää heidän motivaatiotaan käyttää menettelyä. Syyttäjä joutuu menettelyssä tasapainottelemaan epäillyn tunnustuksen sekä yleisen ja yksityisen edun välillä, mikä saattaa tehdä työstä monimutkaisempaa. Syyttäjän on myös erittäin tarkasti pohdittava lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista, mikä on yhteydessä yleiseen etuun ja rikoksesta epäillyn oikeusturvaan menettelyssä.

Syyteneuvottelu on ollut pitkään käytössä Yhdysvalloissa ja yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on korostunut syyteneuvottelun aiheuttama paine epäiltyä tai vastaajaa kohtaan liittyen teon tunnustamiseen.¹⁸⁴ Näin ollen syyteneuvottelun on esitetty Suomessakin vaarantavan epäillyn tai vastaajan itsekriminointisuoja, koska epäillyllä voi olla painetta tehdä väärä tunnustus ankaramman rangaistuksen pelossa. Täten syyteneuvottelu nostaa esiin myös ongelman liittyen vapaaehtoisuuteen, koska ankarampi rangaistus vaihtoehtona ei välttämättä johda siihen, että epäilty tekisi tunnustuksen täysin vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuden puute vaikuttaa täten myös suoraan epäillyn itsekriminointisuoja heikentävästi, koska epäilty auttaa sellaisen rikoksen selvittämisessä, jota ei ole itse tehnyt. Näin ollen onkin esitetty, että syyteneuvottelujärjestelmä olisi yksilön oikeusturvan kannalta ainoastaan hyväksyttävä silloin, jos epäillylle taattaisiin mahdollisuus tunnustukseen vasta silloin, kun syyttäjä olisi jo kerännyt riittävän näytön epäillyn syyllisyyden tueksi.¹⁸⁵ Tämä ei oikeusjärjestyksessämme tällä hetkellä toteudu, sillä lainsäädäntö suo epäillylle mahdollisuuden tunnustaa teon jo esitutkintavaiheessa.

Syyteneuvottelu ei itsessään ole vielä tuonut prosessiekonomisia säästöjä ja tutkimukseni perusteella niitä huventaa entisestään se, että vastaajalla on mahdollisuus peruuttaa antamansa tunnustus. Tämä johtaa siihen, että syyttäjän on useimmissa tapauksissa hankittava lisänäyttöä, koska hyödyntämiskiellon vuoksi mitään tunnustukseen liittyviä tai sen jälkeen annettuja lausumia ei saa asiassa enää hyödyntää. Täten rikosprosessi pitenee ja alkuperäiset prosessisäästöt katoavat. Toisaalta on huomattava, että yksilön oikeusturvaperiaatteet ja rikosprosessin periaatteet puoltavat sitä, että tunnustuksen saa peruuttaa menettelyssä. Näin

¹⁸⁴ Ks. esim. Little – Simpson 2024, s. 1–2.

¹⁸⁵ Ks. esim. Linna 2010.

ollen tunnustuksen peruuttamisen rajoittaminen voisi polkea yksilön oikeusturvaa, vaikkakin se toisi prosessiekonomisia säästöjä menettelyn kannalta.

Kaiken kaikkiaan syyteneuvottelun käyttökokemukset sen ensimmäisiltä vuosilta, jolloin se otettiin käyttöön osoittavat, että syyteneuvottelua on hyödynnetty vähemmän kuin lakia säädettäessä arvioitiin.¹⁸⁶ Tämä osin antaa näkemykseni mukaan viitteitä siitä, että syyteneuvottelu- ja tunnustamisoikeudenkäyntijärjestelmää tulisi kehittää eteenpäin ja täten mahdollisesti laajentaa sen käyttöalaa muihinkin rikoksiin, jotta sen soveltaminen olisi laajalaisempaa. Esimerkiksi Tuomala on esittänyt, että syyteneuvottelussa voitaisiin sallia myös rikoksen oheisseuraamuksista neuvottelemisen.¹⁸⁷ Näkemykseni mukaan olisi kuitenkin ensin varmistettava, että menettelyssä varmasti toteutuvat kaikki oikeusturvanäkökohdat, ja että niiden toteutumisesta varmasti huolehditaan, viimeistään itse tunnustamisoikeudenkäynnissä, jolloin tuomioistuimien arvioi vastaajan tunnustuksen oikeellisuutta. Ainakin on katsottu, että järjestelmä toteuttaa niitä jo riittävässä määrin ja samoin rikosoikeudellisia periaatteita kuten varmuusperiaatetta ja myötävaikuttamattomuusperiaatetta, koska syyteneuvottelu on alun perinkin otettu käyttöön. Syyteneuvottelua on toisaalta pidetty myös vallankumouksellisena muutoksena suomalaisessa rikosprosessissa, mutta siinä on kuitenkin huomioitu, että tunnustusperusteeseen liittyviä aineksia on sisällynyt rikosprosessiimme jo ennen syyteneuvottelu-uudistusta.¹⁸⁸ Lisäksi EIT on hyväksynyt oikeuskäytännössään syyteneuvottelun kaltaisten järjestelmien käytön¹⁸⁹, joten näin ollen niiden voisi katsoa toteuttavan pääpiirteissään rikosprosessin periaatteita kuten varmuusperiaatetta, prosessiekonomisuutta ja myötävaikuttamattomuusperiaatetta, tosin ehkä tutkimukseni perusteella hieman eri painoarvoilla. Samoin syyteneuvottelun käyttöönottoa arvioitaessa perustuslakivaliokunta totesi mietinnössään, että PL:n 2:21.2 ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin. Tällaiset säännöt eivät vaan saa muuttaa oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä tai vaarantaa yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Kuusisto Mäkelä - Tuomala 2024, s. 56.

¹⁸⁷ Tuomala 2024, s. 289.

¹⁸⁸ Vatjus-Anttila 2021, s. 1017.

¹⁸⁹ Tuomio 2.9.1998, Ahmad ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 65/1997/849/1056, ECLI:CE:ECHR:1998:0902JUD00229549.

¹⁹⁰ PeVL 7/2014 vp – HE 58/2013 vp, s. 4.

Tuomala on myös esittänyt, että paras hyöty syyteneuvottelusta saataisiin prosessiekonomisesti silloin, kun syyteneuvottelua menettelynä kevennettäisiin.¹⁹¹ On totta, että syyteneuvottelu nykyisellään sisältää useita eri vaiheita erityisesti syyttäjän työtaakan näkökulmasta kuten edellä kappaleessa 5.1.2 on esitetty. On näkemykseni mukaan hankalaa arvioida minkälainen sitten kevennetty menettely voisi olla, jotta se pystyisi samalla myös huomioimaan yksilön oikeusturvan riittävässä määrin, mutta tutkimukseni perusteella kevennetty menettely vaatisi ainakin syyttäjän roolin ja työmäärän vähentämistä, jotta syyteneuvottelu vaihtoehtona näyttäytyisi syyttäjille myös houkuttelevammalta.

¹⁹¹ Tuomala 2024, s. 289.